
Treball de Final de Grau

Carme Karr i la cultura femenina

Contextualització, edició i comentari de tres articles

Clàudia Pinatella Dilmé

Tutora: Margarida Casacuberta

Grau en Llengua i Literatura Catalanes

Universitat de Girona

Juny 2023

RESUM

Aquest Treball de Final de Grau és una aproximació a la vida i pensament de l'escriptora i articulista Carme Karr, que destaca per la seva pugna per millorar la condició de la dona a principis del segle xx. Malgrat que, avui dia, el nom de Karr no és conegut, va tenir una presència molt important durant el seu període i era una figura socialment coneguda. Destacava per la manera clara i directa que tenia de vehicular les seves idees a través dels articles que escrivia —no només en una de les revistes femenines més influents del moment, *Feminal* (1907-1917), sinó també en altres publicacions— i les diferents conferències que va fer. Així doncs, el principal objectiu del treball és oferir una anàlisi d'una part de l'obra periodística de Carme Karr dins el context de *Feminal* per veure com el seu pensament incideix en la consciència femenina i com, a poc a poc, evoluciona cap a les tesis sufragistes.

Paraules clau: Carme Karr, revista *Feminal*, feminisme, condició de la dona, cultura femenina.

ABSTRACT

This thesis provides an insight into the life and thoughts of writer and columnist Carme Karr, who stood out for her struggle to improve the condition of women in the early 20th century. Although Karr's name is not widely known today, she had a significant presence during her time and was a socially recognized figure. She was notable for her clear and direct manner of expressing her ideas through the articles she wrote, not only in one of the most influential women's magazines of the time, *Feminal* (1907-1917), but also in other publications, as well as through various conferences she gave. Therefore, the main objective of this work is to offer an analysis of a portion of Carme Karr's journalistic work within the context of *Feminal*, to examine how her thinking influenced female consciousness and gradually evolved towards suffrage theses.

Keywords: Carme Karr, *Feminal* magazine, feminism, women's condition, feminine culture.

Agraïments:

A tota la gent que estimo.
A tota la gent que ha donat suport a aquest treball.

«Eh, senyors!, els qui en nom de la llibertat veniu a trepitjar els nostres sentiments més preuats, les nostres tradicions més venerades, som aquí, nosaltres, les dones, sabeu?»

Primera de les tres
conferències que Carme Karr
va oferir a l'Ateneu Barcelonès
l'abril del 1910.

Taula de continguts

1. Introducció	2
2. Estat de la qüestió	4
3. Metodologia	6
4. Carme Karr i <i>Feminal</i>	7
4.1. Carme Karr i la seva trajectòria periodística	7
4.2. La participació de Carme Karr a la revista <i>Feminal</i>	10
4.3. Carme Karr a l'Ateneu Barcelonès	14
5. Selecció, criteris d'edició i comentari de tres articles.	16
5.1. Selecció	16
5.2. Criteris d'edició	18
5.3. Articles i comentaris	21
5.3.1. «Consideracions» (29 d'agost de 1909). La construcció del pensament de Carme Karr.	21
5.3.2. «Per la cultura femenina» (27 de novembre de 1910). Reflexions i accions arran del nou decret educatiu.	29
5.3.3. «El vot de la dona» (2 de setembre de 1917). Un gir definitiu en el pensament de l'autora.	35
6. Carme Karr després de <i>Feminal</i> .	41
7. Conclusions	44
8. Bibliografia consultada	46
9. Annex	48

1. Introducció

L'escriptora i articulista Carme Karr destaca per la seva pugna com a activista i publicista catalana al primer terç del segle xx. La petjada que ens deixa en el que ella anomena «la causa femenina» és d'un abast tan gran que no es pot englobar en el contingut d'aquest treball. Va ser un personatge crucial per al desenvolupament del feminisme català a principis de segle i va deixar un reflex de les seves idees als diversos articles que va escriure. En aquest sentit, la seva empresa més important va ser la direcció del suplement mensual *Feminal* (1907-1917) que s'inscrivía en una tradició de periodisme femení incipient. La revista apareix en un context en què la premsa generalista s'ocupava de qüestions reservades únicament a un públic masculí i calia un espai exclusivament dedicat a les dones. Karr discutia i analitzava la situació de la dona a Catalunya centrada «en la promoció cultural i l'educació de la dona de classe mitjana» (Balcells, 2015, p.107).

L'objectiu del present treball és fer una aproximació a una part de l'obra periodística de Carme Karr dins el context de *Feminal* per veure com el seu pensament incideix en la consciència femenina i com, a poc a poc, evoluciona cap a les tesis sufragistes. Aquest canvi és paral·lel al de la revista que, partint d'una perspectiva de feminisme catòlic i conservador, s'acaba posicionant en defensa dels drets civils i polítics de totes les dones sense excepció. Es pot percebre la modernitat i vigència del pensament de *Feminal*, no només per la seva missió d'informar i emparar la dona moderna, sinó també per l'ús d'elements i recursos tècnics ambiciosos que fan més atractiva la revista.

Malgrat la destacada lluita de Karr per esmenar el paper social de les dones, la bibliografia sobre l'autora és escassa i s'han fet molt poques edicions de la seva obra escrita, tant literària com periodística. Per aquesta raó, la motivació que presideix aquest recull és senzilla: fer arribar al gran públic una figura femenina rellevant pel progrés de la societat catalana —com tantes d'altres que hi va haver— i de la qual no se n'ha parlat prou.

Situarem el nostre treball entre els anys deu i vint, que és el període cronològic en què la seva activitat va ser més rellevant. Va desenvolupar un pensament independent que diferia del que tenien, en general, les dones de la seva classe social i que pretenia elaborar unes noves bases per a la identitat femenina. Va defensar la dona lliure a través dels seus articles i literatura, però també a través de l'acció cívica amb la creació de diverses entitats. Tot això, la va convertir en un dels principals referents del feminisme català (Segura, 2011, p.149).

En les transformacions que s'esdevenen a l'inici del segle xx, hi havia una gran voluntat de canvi pel que fa el paper i la consideració de les dones (Arnau, 2006, p.85). La paraula *feminisme* estava començant a prendre significat i personatges com Carme Karr, que apuntaven cap a aquest moviment sense fer saltar gaires alarmes, són interessants per entendre l'activitat i el pensament de les dones benestants d'aquest període. En certa manera, i sempre des de l'incipient catalanisme conservador, van apostar pel progrés de la condició femenina dins la societat catalana. Per això, considerem que cal conèixer aquesta activitat per entendre determinats aspectes i concepcions de la condició de la dona d'avui dia al nostre país.

Aquest treball, doncs, té la voluntat de fer un recorregut per la vida de l'autora, incidint en el pensament que va transmetre des de la seva activitat periodística i les accions que se'n van derivar. I, alhora, pretén acostar al lector contemporani la lluita femenina creixent que s'esdevenia a principis de segle des del punt de vista de la classe burgesa. S'ha volgut fer una aproximació crítica de l'autora des d'una perspectiva positiva, encara que, admetem que hi ha alguns aspectes que grinyolen, vist des del filtre de l'actualitat.

2. Estat de la qüestió

Que el gran públic desconeix qui és el personatge de Carme Karr és un fet innegable. Encara que s'hagin fet diversos estudis sobre aquesta personalitat, la bibliografia especialitzada d'estudi filològic és molt limitada i, encara més, aquella destinada específicament a un lector actual. En aquest sentit, trobem *Carme Karr i la incultura femenina* (2020) d'Araceli Bruch i Susanna Tavera, que és dels pocs llibres —si no l'únic— que treballen aquesta autora amb la intenció d'acostar-la a un públic mitjà, i que hem fet servir com a referència fonamental per estructurar aquest treball. També cal destacar el llibre d'Albert Balcells que fa una extensa biografia de *Vuit feministes catalanes entre 1889 i 1976* (2015), inclosa Carme Karr, i que ens ha sigut de gran utilitat, tant per conèixer el context de l'autora com per saber esdeveniments destacats de la seva biografia. Pel que fa a la resta de material existent, en general, s'han escrit alguns articles que fan un estudi de Carme Karr des d'un punt de vista més acadèmic, en què s'hi ha tractat, sobretot, el seu aspecte més vinculat a la revista *Feminal*. Des d'aquest enfocament, cal destacar l'estudi que fa Babra (2005) sobre la idea de cultura femenina que tenia Karr dins el catolicisme social i que es basa, sobretot, en les primeres conferències que va fer a l'Ateneu Barcelonès dissertant sobre la situació de la dona catalana del moment. Així com hem fet ús de l'article que va escriure Carme Arnau el 2005 a la *Revista de Catalunya* sobre la relació entre Carme Karr i la revista *Feminal*, i també, la informació que trobem sobre aquesta mateixa revista a *Caterina Albert/Víctor Català: La voluptuositat de l'escriptura* (2001) de Francesca Bartrina.

Partint d'aquesta base, el treball pretén oferir una mostra significativa de l'obra periodística que Carme Karr va escriure a *Feminal* i que hem extret directament de la col·lecció de la revista que trobem digitalitzada a l'Arxiu de Revistes Catalanes Antigues (ARCA). Malgrat que firmava sota diversos pseudònims depenent de la intencionalitat i temàtica de l'article, hem escollit aquells títols que signa amb el nom de Carme Karr perquè, en general, tenen la voluntat d'exposar de manera més reivindicativa les seves idees més controvertides.

De manera paral·lela, hem decidit transcriure i analitzar només tres dels 160 articles escrits per Carme Karr i publicats entre 1907 i 1917 a la revista *Feminal* (vegeu-ne la llista completa a l'Annex). La selecció s'ha fet segons l'adequació dels articles en la nostra voluntat d'exposar l'ideari de l'autora i la seva evolució, així com també volíem que ens permetessin situar el lector en el context del moment amb facilitat. Hem cregut convenient estructurar el

recull d'articles de manera que quedin intercalats amb el seu respectiu comentari, per millorar la comprensió de cada article en la seva individualitat.

Així doncs, ens ha semblat interessant analitzar el discurs que Karr construeix més enllà de la seva faceta literària o musical —que va ser força rellevant—, i encarar-nos més cap al seu vessant periodístic, que la situa com una de les intel·lectuals femenines més importants de l'època.

Tant Carme Karr com la revista *Feminal* es defineixen com a pioneres en la defensa dels drets i llibertats de les dones i van impulsar un intent d'igualar la figura femenina a la masculina. Si bé podem no estar d'acord amb els seus discursos, les seves idees van tenir un impacte considerable en la construcció del context social del moment, especialment el burgès.

3. Metodologia

El mètode de treball emprat és el característic de la recerca filològica, que demana fer ús de la història de la literatura, l'edició de textos i l'estudi de la recepció.

D'acord amb els objectius esmentats, aquest estudi s'articula al voltant de tres nuclis que estructuraren els continguts del treball: per una banda, es fa una breu introducció biogràfica de l'autora en el context de la revista *Feminal*; se segueix amb la transcripció i edició de tres articles amb els seus respectius comentaris; i es conclou amb unes pinzellades de les activitats que va dur a terme Carme Karr després del tancament de la revista. Els articles transcrits apareixen en ordre cronològic, de manera que ens permet situar al lector en l'evolució de l'ideari de l'autora.

En relació amb l'edició dels textos, ens hem fonamentat en els criteris que es van utilitzar per la darrera edició de *La punyalada* (Casacuberta i Parera, 2021, p.11-14) i els que usa la revista *Haidé* per a l'edició de textos de Maragall (Ardolino, et al., 2017, p.129-140); tenint en compte que no pretenem fer una edició filològica, sinó acostar els textos a un lector actual. Els criteris de selecció i edició que hem emprat per fer la transcripció dels articles, apareixen en apartats previs als textos.

Per acabar, en aquest treball hem seguit l'estil de citació bibliogràfica de la 7ª edició del manual de l'American Psychological Association (APA).

4. Carme Karr i *Feminal*

4.1. Carme Karr i la seva trajectòria periodística

Carme Karr i Alfonsetti va néixer a Barcelona al 16 de març de 1865, filla del francès Eugène Karr, un enginyer metal·lúrgic i vicecònsol a Catalunya. La seva mare, Emilia Alfonsetti, d'origen italià, es relacionava amb Livorno, un centre comercial vinculat a la Barcelona del moment. Va morir quan Carme Karr tenia tot just un any i, per aquesta raó, va ser criada per la dida, que, anys més tard, es va acabar convertint en la seva madrastra.

La seva família se situava en el context de l'alta burgesia i, malgrat que va créixer en el si d'una família estrangera, a cavall entre Barcelona i Perpinyà, es va integrar plenament en la vida cultural catalana de ben jove. Tot i que dominava el francès, l'alemany i el castellà, va escollir el català com a llengua d'expressió habitual.

El 1890 es va casar amb Josep Maria de Lasarte —escriptor, periodista i autor teatral—, amic de Valentí Almirall i col·laborador del catalanisme polític de finals del segle XIX, que va inserir Carme Karr en el context de la revista *L'Avenç* i del grup modernista de Barcelona. Gràcies a la seva formació i cultura, va fer col·laboracions a *L'Avenç*, i, més endavant, el 1902, va començar a publicar articles a *Juventut* (1900-1906), que vehiculaven idees modernes i avançades que trencaven amb el context de la burgesia catalana més tradicional. Com a pionera del periodisme femení a Catalunya, tenia el suport del director de la revista, Lluís Via, que compartia les mateixes idees d'igualtat de la dona.

Com que la dona escriptora no estava ben vista socialment, Karr feia servir el pseudònim Una liceista per fer crítica musical i, per altres col·laboracions amb *Juventut* utilitzava L'Escardot que al·ludeix a una similitud en els sons del seu cognom: *card* i Karr. Aquest últim també el va fer servir per publicar *Bolves* (*L'Avenç*, 1906) i *Clixés* (*Juventut*, 1906) el mateix any que va plegar *Juventut*. Són dos volums de narracions breus que fan crítica a les condicions de la dona obrera i l'egoisme de la dona rica, establint les bases del seu pensament feminista.

Karr considerava que la dona catalana no ocupava el lloc que li corresponia dins la societat i calia donar-li les eines necessàries per aconseguir la igualtat de drets. Amb aquestes idees, el setembre de 1906, des de *Juventut* i fent servir el pseudònim de Xènia, Carme Karr va encetar un debat amb el personatge públic d'Eugeni d'Ors que escrivia gloses a *La Veu de Catalunya* sota el nom de Xènius. En una de les seves columnes diàries a la revista —que portaven el

nom de *Glosari*— publicada el 6 d'abril de 1906, Xènius plantejava la possibilitat de fer una Galeria de Catalanes Hermoses. Formulava un esdeveniment anual que emulés el dels Jocs Florals, però només per a pintors, i s'atorgaria un premi a aquell que presentés el millor retrat d'una dona catalana que fos bonica. Amb el recull d'aquestes pintures, es faria un museu que constituïria aquesta Galeria que plantejava. Karr, totalment en contra d'aquesta idea, va demanar obertament el posicionament de l'escriptor respecte a la capacitat de la dona catalana per contribuir a «l'intel·lectualisme modern» i la seva ocupació en els espais públics:

¿Què en penseu de la dona catalana baix el punt de vista de la intel·ligència —de la percepció—, de la cultura, de la utilitat social? [...] Com, a vostre clarivident entendre, ha de *fer-se* la dona catalana d'avui [...]? [...] ¿Creieu en la dona catalana fora de la llar? (Citat per Farré, 2016, p.363)

En aquest moment, apareix la revista *Or y Grana* (octubre de 1906), un setmanari autonomista destinat a les dones catalanes que es publicava a Barcelona i que va durar fins el febrer de 1907, amb un total de vint-i-un números publicats. La revista pretenia «educar i agrupar les dones catalanes per tal que donessin suport a les iniciatives que prenen els homes conservadors en la línia del pensament burgès, catòlic i reformista» (Bartrina, 2010, p.44). Carme Karr hi va col·laborar mantenint viu el debat amb Eugeni d'Ors i defensant la causa de Solidaritat Catalana. L'aparició del setmanari va merèixer un comentari d'Ors al seu *Glosari* al número del 8 d'octubre de 1906 de *La Veu de Catalunya*, defensant l'impacte positiu que tindrà per la societat el fet de conèixer la visió crítica de les dones: «¿No creieu que una funció així lograria *posar a lloc moltes coses?*» (p.2).

Més tard, Ors va decidir respondre l'atac de Karr des de *La Veu de Catalunya* el 10 d'octubre d'aquell mateix any amb la glosa *Sobre la dona catalana*, constatant que la dona era, fins al moment, una incògnita que no s'havia resolt encara. Va continuar la glosa —també dirigida a Xènia— al número de la revista de l'endemà que indagava una mica més sobre l'intel·lectualisme modern i la probabilitat, en la seva opinió, que les dones (algunes dones) hi arribessin abans que els homes.

Tanmateix, Carme Karr va considerar que no va respondre satisfactòriament les preguntes que li havia plantejat, ni tampoc desenvolupaven el projecte de la Galeria. Per aquesta raó, en una carta oberta que va publicar el 18 d'octubre d'aquell mateix any, altre cop a *Joventut*, reprèn la incoherència de l'escriptor a l'hora d'elogiar la revista *Or y Grana*:

Avui —segons vós, amic Xènius—, ja tenim certes dones capaces de dur la batuta en el modern intel·lectualisme. Se tracta de dones nostres, no ho oblidem. Mes d'aquestes vós aludieu tan sols a les excepcions, i amb això sol ja destruïeu tot l'elogi que pocs dies abans la vostra benevolença havia fet de les dones d'*Or y Grana*. (Karr, 18 d'octubre de 1906, p.664)

Aquesta carta, no només anava dirigida a Eugeni d'Ors, sinó que apel·lava tots els homes («A Xènius... I a molts») i els retreu, en general, la poca consideració que tenen cap a la dona catalana:

Mes sola, la dona catalana no farà res.

Perquè vosaltres les heu fetes esclaves deixant-les ignorants; les heu fetes mudes cloent-les-hi la boca amb besos, mai amb raons; les heu fetes migrades dient-les-hi que no tenien forces; les heu fetes tristes i malcontentes, perquè dintre de vostres lleis, elles han hagut d'encloure llurs costums.

No les heu deixades créixer, i ara que les necessiteu per anar tots a la brega, les trobeu petites... Oh! Tan petites, que ni al colze vos arriben i... naturalment, dintre de la vostra supèrbia, rieu... per no plorar. No vos heu preocupat de llur cultura, i és clar, lo poc que saben, ho saben malament, i en perjudici vostre àdhuc. (Karr, 18 d'octubre de 1906, p.664)

Aquesta intervenció resumeix, a grans trets, el pensament que vehicularà i defensarà fermament Carme Karr en molts dels seus articles i en les seves accions com a activista. D'aquesta carta oberta, Xènius no va tornar contesta.

4.2. La participació de Carme Karr a la revista *Feminal*

Mesos després de l'últim número de la revista *Joventut*, s'impulsava el projecte d'un nou suplement dins la segona etapa de *La Il·lustració Catalana* (1903-1917), i que estava inspirat en l'estil dels *magazines* europeus. Francesc Matheu, vinculat al sector dels Jocs Florals i bon amic de Carme Karr, n'era el propietari i director. Seguint l'exemple que deixava *Or y Grana*, Matheu va demanar la col·laboració de la nostra escriptora per fer un suplement dedicat exclusivament a la dona catalana. Es tractava d'una revista mensual que es va engegar el 28 d'abril del 1907 i que va tenir una durada de deu anys. Portava el nom de *Feminal* i tractava temes d'actualitat i d'interès per a la població femenina. En poc temps, es va convertir en la revista més representativa, dirigida per dones, durant el període d'hegemonia del reformisme burgès (Bartrina, 2010, p.46). Tenia l'objectiu d'adreçar-se a un públic femení que tingués un cert interès pel feminisme creixent al país perquè pretenia plantejar una nova ètica en les revistes femenines des d'una perspectiva de modernitat.

Tenint en compte que la premsa generalista del moment s'ocupava de les qüestions públiques que afectaven únicament als homes, calia que hi hagués un espai exclusiu per a les dones, que tractés temes del seu interès: moda, llar, puericultura i educació dels fills (Balcells, 2015, p.113). La revista va tenir molt de ressò, especialment pel fet que tenia la finalitat d'informar (o, més ben dit, ben informar) la dona, sense voluntat de protegir-la. Era el primer cop que s'oferia a la dona benestant la possibilitat de satisfer les inquietuds socials i culturals que podia tenir.

Molts joves noucentistes van donar suport al suplement i se li va donar la benvinguda des de diferents publicacions. I, sense anar més lluny, Eugeni d'Ors, en el seu *Glosari a La Veu de Catalunya*, va sostenir la idea que la promoció intel·lectual de la dona era una força addicional que s'unia en l'acció politicocultural catalanista (Bartrina, 2010, p.46).

Karr va experimentar totes les funcions professionals del periodisme (Casasús, 1996, p.168) des del moment que va esdevenir la directora de la revista. Era secretària de redacció i redactora d'articles diversos, a la vegada que era correctora, compaginadora i reportera. La preocupació principal era mostrar tot el que feia la dona en el context de Catalunya i es fomentava la col·laboració a la revista d'escriptores joves com Clementina Arderiu. També cobria notícies d'interès internacional a partir de les corresponents que tenia situades a França, Mallorca o la resta d'Espanya i aconseguia col·laboracions de grans personalitats com Dolors Monserdà, Narcisa Feixas, Caterina Albert o Francesca Bonnemaison.

Un dels objectius principals de *Feminal* era difondre l'activitat de les barcelonines de l'època que, fins al moment, havien estat molt poc visibilitzades i, en canvi, eren molt amatents en diversos camps, sobretot l'artístic. Era la manera que tenia Karr de denunciar la modèstia que caracteritzava la dona i que la portava, moltes vegades, a amagar-se darrere d'un pseudònim.

La revista destacava per propagar el programa educatiu i cultural que es promovia des del catalanisme burgès i industrial de principis de segle. Encara que Karr criticava la falta de consideració d'Ors cap a les dones, comparteix molts altres principis ideològics amb ell i, de fet, la revista *Feminal* està inspirada en el reformisme noucentista que ell propugnava. La visió feminista de Karr coincideix amb el programa de reconstrucció nacional que impulsava la burgesia industrial catalana i tenia la voluntat de construir una societat moderna, liberal i culta. Per aconseguir-ho, era fonamental incidir en l'educació i la cultura per imposar els valors cívics necessaris per construir aquesta nova societat. Carme Karr creia fermament que les dones eren imprescindibles per a la construcció d'una Catalunya moderna, democràtica i autònoma.

La característica essencial de la revista era la seva voluntat de progrés, que girava al voltant de tres eixos fonamentals pel que fa a la dona: l'educació, la professionalització i, anys més tard, la reivindicació del dret de vot. Aquestes reflexions es construïen entorn la idea que calia formar un moviment propi que no provingués de l'exterior i s'adequés a les necessitats del mateix territori. En aquest sentit, els principals objectius queden reflectits al primer article que fa Karr per *Feminal* i que s'anomena «La nostra finalitat»:

[...] creiem arribada l'hora d'encaminar dreturerament l'intel·lecte de la nostra dona [...].

Volem que per cultivar son esperit no li calgui beure forçosament en fonts llunyanes, perquè l'aigua amb que s'abeura és filla d'altres terres on la parla i les costums no sempre s'avenen amb les nostres, hereditàries. D'aquells països avançats d'on ens arriben alenades de feminisme, no en podem rebre-ho tot; cal fer-ne una selecció que s'avingui amb lo que és ara Catalunya, i aquesta selecció té d'ésser feta paulatinament, interessant-la, amanyagant-la a la dona, doncs, entenem que aixís com la de les més cultes nacions, la dona catalana *pot i deu* contribuir a l'enaltiment de la seva pàtria, instruint-se i educant-se per obrir nous camps al general avenç. (Karr, 28 d'abril de 1907, p.2)

Descobrim que hi ha un interès destacat pels moviments sufragistes anglesos, nord-americans i francesos, els quals es presenten amb una certa distància perquè la revista recordava el paper de la dona a la llar i la família. A més a més, es publicaven articles sobre feminismes

estrangers, com ara «El feminisme a Itàlia» o «Les dones diputades a Finlàndia» (Bartrina, 2010, p.46). Les elaboracions de les dones en els àmbits de la literatura i l'art també ocupen un lloc destacat amb fotografies, articles i ressenyes; així com les activitats de les dones en el sector de l'esport, la música i el teatre. D'altra banda, la preocupació de la revista per l'educació de les noies era molt rellevant i hi apareixien diversos reportatges sobre escoles, congressos d'educació i institucions europees. A part d'això, també s'organitzaven concursos de diverses menes: des de concursos de novel·les escrites per la població femenina fins a concursos de bellesa.

Per tant, s'aspirava a tractar temes que no estiguessin relacionats amb la vida domèstica de la dona, sempre amb la pretensió d'informar i no de criticar.

Aquests aspectes s'articulaven a partir d'unes divisions concretes que apareixien disposades de manera similar a cada publicació. En general, s'encetava el número mensual amb articles d'opinió escrits per la directora o col·laboradores sobre temes d'interès feminista o d'altres. Al mateix temps, es parlava de la situació de la dona en diferents llocs de la geografia espanyola o es feien cròniques des de l'estranger. També, molt sovint, apareixien fotografies de cases burgeses, i crítiques i reportatges de temàtiques variades (social, cultural, laboral, etc.). Sempre hi trobem una pàgina destinada a una narració breu o un poema, i una altra, amb una composició musical que moltes vegades és de la mateixa Carme Karr. El número de la revista acabava amb una pàgina publicitària final amb anuncis d'interès per a la dona. La subscripció anual de deu pessetes reclamava un públic lector de classe mitjana i benestant.

Carme Karr tenia una gran presència com a redactora dels articles i escrivia al suplement sota diversos noms per no fer tan evident el seu predomini. Signava amb el nom de Carme Karr, per descomptat, però també de Joana Romeu o, simplement, amb les seves inicials, C.K., o inclús, C. Karr. També era ella qui escrivia els editorials que firmava amb el nom de la revista.

Aquestes publicacions femenines, tot i que seguien un enfocament conformista, podien tenir un impacte positiu en el canvi de la mentalitat que construïa la societat. Informant sobre l'accés de les dones en activitats tradicionalment masculines —tant aquí com a l'estranger— i obrint els ulls als drets que hauria de poder gaudir la dona, aquestes publicacions van ajudar a canviar la percepció general del rol del gènere femení i la revista es considera pionera en aquesta transformació cabdal.

És important destacar que el *Feminal* dels inicis es conformava entorn d'un feminisme catòlic i conservador. Tanmateix, els continguts de la revista van anar evolucionant a mesura que les seves col·laboradores —i també Carme Karr— van anar posicionant-se en defensa dels drets civils i polítics de les dones (Bruch i Tavera, 2020, p.19-20). La dedicació de l'autora per la causa del sufragi femení, que se situa al voltant de 1917, coincideix amb el moment que s'acaben les publicacions de la revista. L'últim article que escriu Karr a *Feminal* exposa la seva opinió sobre el dret a vot de la dona.

Així doncs, la revista va deixar de publicar-se a finals de 1917, conjuntament amb *La Il·lustració Catalana*. Una de les raons que va afectar la seva continuïtat va ser la seva negativa a adoptar la nova ortografia establerta per Pompeu Fabra de l'Institut d'Estudis Catalans. A més, la Primera Guerra Mundial va generar dificultats econòmiques que van provocar l'encariment del paper i, tot i que es van reduir les mides de les dues publicacions, no va ser suficient per mantenir-les. És interessant destacar que, malgrat l'èxit i el prestigi de *Feminal*, no va ser capaç de sobreviure sense la protecció d'una altra revista il·lustrada generalista. Tanmateix, l'impacte que va tenir el suplement va ser tal, que no hi va haver cap més publicació que el pogués suplir.

4.3. Carme Karr a l'Ateneu Barcelonès

L'Ateneu Barcelonès va ser una institució fundada a Barcelona l'any 1860 on s'organitzaven conferències, debats i tertúlies que fomentaven la reflexió i el diàleg sobre temes diversos, amb l'objectiu de fomentar la cultura, les ciències i les arts. Va esdevenir un lloc de trobada per a persones interessades en la cultura, la política i la societat en general. Tanmateix, des dels seus inicis, era una associació d'afiliació masculina, encara que no exclouia les dones de manera reglamentària. Als anys vuitanta, es va començar a permetre l'entrada de la dona a concerts o conferències, però només es feia pensant en les esposes i filles dels socis de l'Ateneu.

En els primers anys de *Feminal*, les dones van obrir-se pas a la tribuna de l'Ateneu Barcelonès amb el primer acte promogut per la revista. El juny de 1908, Carme Karr va organitzar una vetllada en honor a l'escriptora castellana, Blanca de los Ríos —que havia estat premiada per la RAE pel seu estudi sobre Tirso de Molina— i que va parlar sobre la Renaixença catalana. L'acte va incloure la participació de poetes com Josep Carner o Jaume Bofill i Mates que van donar a conèixer diverses obres d'escriptores catalanes. Després d'un recital, Carme Karr va cloure la vetllada que, com va dir Balcells (2005), gràcies als esforços de l'autora i el clima d'èxit de la Solidaritat Catalana, es va rebre favorablement entre el públic masculí (p.119).

L'abril de 1910, Carme Karr va animar-se a fer un conjunt de conferències a l'Ateneu Barcelonès amb el títol de «Cultura femenina. Estudis i orientacions» i que L'Avenç va publicar aquell mateix any. Era la primera vegada que una dona intervenia davant d'un gran públic, majoritàriament masculí, per parlar de la precària situació del gènere femení; o el que ella anomenava la «pobreta i abandonada» causa femenina. Aquestes conferències van tenir lloc el 6, 13 i 20 d'abril i articulaven aspectes clau del seu pensament «posant en evidència aspectes socialment importants de la lluita moral feminista, que era la lluita de la dona catòlica i barcelonina derivada de la qüestió social del moment» (Babra, 2005, p.160).

En la primera conferència es va abordar l'estat social i moral de la dona a Catalunya, tant en el seu aspecte col·lectiu com individual, fent un retrat de les dificultats de comunicació entre homes i dones per la ignorància d'ella. La segona, en canvi, es van estudiar els diferents tipus de noies de Barcelona, especialment aquelles en edat de casar-se, des de la primera infància fins a la pubertat. Finalment, la tercera conferència va tractar la posició de la dona en la societat barcelonina i va presentar el seu projecte de creació d'un institut pensat

exclusivament per a la cultura femenina. Les idees que expressa al llarg d'aquestes conferències són un calc dels conceptes que esmenta al seu conjunt de nou articles anomenat «Consideracions» que publica a la revista *Feminal* entre 1909 i 1910, i dels quals parlarem.

L'interès del conjunt de ponències es va veure de seguida, no només per la publicació immediata en forma de llibre que va fer la Tipografia de L'Avenç aquell mateix any, sinó també pels diversos articles que en van sortir a *La Vanguardia* al respecte.

Carme Karr va representar un paper clau en la inclusió de la cultura femenina a l'Ateneu, tot i que en aquella època la institució encara era predominantment masculina. Després del cicle de conferències de 1910, l'Ateneu va continuar obrint les portes a la cultura femenina, amb altres cicles i nombroses ponències sobre l'educació de les dones. A mesura que les idees feministes anaven guanyant terreny, la temàtica de les conferències es va anar ampliant (Bruch i Tavera, 2020, p.161).

No devia ser fàcil per una dona elaborar un discurs d'aquestes característiques, l'any 1910, davant d'una societat que encara es recuperava de la Setmana Tràgica i en un auditori ple d'homes que no estava acostumat a escoltar dones. Tanmateix, ho va fer, i això va significar una porta d'accés, un punt d'obertura, per començar a construir una societat que, finalment, posés la mirada damunt la població femenina sense ridiculitzar-la i li atorgués el valor que es mereix.

5. Selecció, criteris d'edició i comentari de tres articles.

5.1. Selecció

Com ja hem esmentat a l'estat de la qüestió d'aquest treball, hem decidit transcriure i analitzar només tres de tot el conjunt d'articles que Carme Karr va publicar a la revista *Feminal*. Després d'una lectura exhaustiva de tots els textos compresos entre 1907 i 1917, hem establert que «Consideracions» (1909), «Per la cultura femenina» (1910) i «El vot de la dona» (1917), eren els més adequats per exposar les bases del pensament de l'autora i la seva evolució. Encara que molts els va escriure sota pseudònim, els títols que hem escollit els va signar amb el seu nom, Carme Karr, perquè, en general, quan no fa ús de pseudònim, expressa de manera més directa les seves idees. En aquest sentit, doncs, ens permetia extreure amb més facilitat l'ideari de l'autora i situar al lector en el context dels esdeveniments.

El recull de textos s'enceta amb «Consideracions», el primer d'un seguit d'articles que va començar a publicar l'agost de 1909 i que conformen els punts clau del pensament de Carme Karr: la cultura femenina, la responsabilitat de l'home respecte la dona, la creixent dificultat del matrimoni i els diferents tipus de dones barcelonines. Hem escollit el primer, en detriment dels altres vuit, perquè hem considerat que és el que fa més bona feina explicant les bases que vertebraren el judici de Karr. A banda d'això, en gran part, exposa tots els conceptes que l'autora esmentarà més endavant a les conferències a l'Ateneu Barcelonès i, per tant, ens porta a pensar que aquestes idees eren les que ella considerava més importants i les que volia transmetre a la societat moderna incipient. A més a més, fixa un bon punt d'inici per guiar al lector en la construcció d'un canvi de context social.

«Per la cultura femenina» constitueix el segon dels articles d'anàlisi. Es va publicar el novembre de 1910 amb l'avinentsa de l'establiment d'un nou decret educatiu que beneficiava la situació de la dona. Malgrat que ha passat poc temps entre un article i l'altre, aquest text ens permet veure, no només la voluntat de l'autora de construir una educació femenina competent, sinó també les limitades sortides professionals que tenien les dones en aquell moment. El tema de la professionalització femenina obre un espai per fer una petita pinzellada al sindicalisme obrer femení que també era molt important en l'època (sobretot, des del punt de vista del personatge de Dolors Monserdà), encara que no va ser una de les preocupacions principals de Carme Karr.

La selecció es tanca amb «El vot de la dona», el darrer article que va publicar la nostra autora a la revista *Feminal* el setembre de 1917. Entre el text de «Per la cultura femenina» i aquest, hi ha un espai de set anys, però la ideologia de Carme Karr només divergeix en un aspecte fonamental: adquireix, per primera vegada, una posició favorable cap al sufragi femení. Aquest article permet valorar de manera textual el canvi que es produeix, no només en Karr, sinó també en moltes de les intel·lectuals de l'època. En aquests anys intermitjos es van esdevenir alguns canvis rellevants; tanmateix, va ser l'establiment d'una guerra a nivell mundial que va impulsar una transformació en la percepció del paper de la dona en l'àmbit polític. L'entrada femenina en política era un aspecte que, fins llavors, el feminisme conservador de principis de segle no s'havia plantejat, i que acabarà portant a canvis fonamentals per a la construcció de la societat moderna actual.

5.2. Criteris d'edició

Feminal es publicava en un context en què la normativa ortogràfica de Pompeu Fabra ja era vigent i, el 1913 s'havien acabat de publicar les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans d'acord amb l'ortografia fabriana. Aquest procés d'uniformització lingüística va generar debat i un estat d'opinió molt ampli, sobretot, des de la banda de la crítica. Els sectors més conservadors creien que la codificació de l'IEC anava en contra de la tradició i l'etimologia, i consideraven que era un acte d'imposició lingüística que matava la riquesa de la llengua. Judicaven que la llengua catalana no tenia necessitat d'una codificació oficial perquè defensaven el manteniment d'una tradició escrita provinent del llegat que s'ha rebut de la llengua medieval.

Francesc Matheu, director de la revista *La Il·lustració Catalana* a la qual pertany el suplement mensual *Feminal*, era un dels oposats a les *Normes* de l'IEC i, per tant, va voler mantenir categòricament l'ortografia prefabriana. Amb la creació de l'Acadèmia de la Llengua Catalana (1915), que defensava una ortografia des de la tradició, van publicar les *Regles ortogràfiques* de 1916. Aquestes regles feien tries estrictament medievals que diferien en molts punts del català genuí que es parlava en el moment i, per això, va rebre el suport de les personalitats lligades als Jocs Florals, entre elles, Francesc Matheu. Per tant, l'ortografia que trobarem a les pàgines de *Feminal* remet a aquest corrent d'opinió contrari a Fabra i, en conseqüència, fa ús d'una llengua lligada a la tradició.

Els criteris d'edició emprats en els articles que veurem a continuació parteixen, en primer lloc, del respecte als textos de l'autora, i, en segon lloc, de la voluntat d'acostar els textos de característiques prefabrianes al lector dels nostres dies.

Es pretén adaptar els textos a la normativa ortogràfica actual tot respectant les particularitats fonètiques, morfològiques, sintàctiques i lèxiques dels originals.

Es regularitza d'acord amb les normes actuals de puntuació, l'ús de majúscules i minúscules, l'accentuació, l'apostrofació i la grafia dels mots, excepte en aquells casos en què l'autora fa servir unes formes que no coincideixen amb les grafies preceptives actuals i que, si fossin modificades, se'n veurien alterades les peculiaritats fonètiques. Seguint aquesta línia, doncs, s'han mantingut paraules com *esprit*, *sèrios*, *casi*, *llògicament*, etc.

Es respecta la *n* epentètica en enllaços fonètics com *an aquell* o *an aqueixes*. Es normalitzen els usos de *c*, *ç*, *s*, *ss* i *z* per representar els sons d'essa sorda i essa sonora, així com l'ús d'*s* o *x* al final de la primera síl·laba de mot començat per *e* (*estranger*).

En canvi, perquè es correspon amb la pronúncia habitual en temps de l'autora, conservem la essa sonora fricativa en paraules del tipus *analisar*.

La variant que emprà Carme Karr és del català central i, per aquesta raó, es produeixen nombroses elisions com la caiguda de les vocals. Transcriurem els articles respectant la normativa: *què els* per *què'ls* o *paga'ls* per *paga els*.

Es normalitza la consonant *r* de la primera síl·laba de les formes d'infinitiu, futur i condicional de verbs com *comprendre* o *reprendre*, encara que reflecteixi una pronúncia específica que l'emmudeix, tal com passa encara avui dia. Així com també se suprimirà la *h* intervocàlica que trobem en paraules com *rahons*, *agrahir*, *contribuir*, etc.

La *y* com a conjunció i com a marca de diftongs creixents i decreixents que servia de tret identitari dels sectors contraris a les normes de l'Institut, se substituirà de manera sistemàtica per la *i*: *avui* i *feina*, i no pas *avuy* i *feyna*.

En les elisions de la vocal àtona inicial, com en *a[i]xò*, *cone[i]xament*, es restitueixen les formes plenes i es regularitza la grafia *amb*, encara que l'autora usi preferentment la forma *ab*. També es normalitza l'ús de l'apòstrof seguint la normativa: *l'esposa* i no pas *la esposa*; *de l'instint* i no *del instint*.

Les combinacions postverbals dels pronoms febles que es presenten en paraules com *tractarlo* o *dexantnos* es passaran a la forma normativa de *tractar-lo* i *deixant-nos*, de la mateixa manera que *portalshi* passarà a *porta'ls-hi*. Cal considerar, també, la paraula *hont* que es corregirà de manera sistemàtica per *on*.

En el cas dels grups consonàntics, es regularitzarà l'ortografia de *l / l·l* com a *intel·ligent*; la *s/sc* en usos com *conscienciosament* i la *tx* a final de paraula se substituirà per *g*, com *mig* o *desig*. També en paraules com *condempnada*, es normalitzaran a la forma correcta: *condemnada*; de la mateixa manera que es substituiran les *ch* pel seu equivalent actual (*c*) i la *mb* de *cambi* per la seva forma normativitzada (*nv*).

Pel que fa a la morfologia, s'han mantingut determinats aspectes sintàctics no normatius, com gerundis de posterioritat, la locució *en quant a*, *al* davant d'infinitiu, la preposició *de* davant

de relatiu. I paraules com *costums* o *calor* que, en aquest cas, són masculina i femenina, respectivament; hem mantingut la forma femenina que fa servir l'autora de la primera (*les costums*), i la forma masculina de la segona (*el calor*).

Respecte al lèxic, hem mantingut les variants formals avui considerades dialectals o col·loquials, així com els castellanismes: *ensenyansa* o *permanèixer*.

Només s'ha usat la cursiva quan la mateixa Carme Karr ho ha fet en el text original per marcar paraules en una altra llengua o per denotar una determinada intencionalitat.

5.3. Articles i comentaris

5.3.1. «Consideracions» (29 d'agost de 1909). La construcció del pensament de Carme Karr.

CONSIDERACIONS

«Fem obra d'amor, les dones; —diu la nostra venerable mestra donya Dolors Monserdà de Macià— obra d'amor i de civilitat, en els temps actuals en què sembla haver caigut sobre Catalunya el pes d'una gran culpa.»

«La dona, la dona és qui més pot i deu fer per l'obra de la nostra cultura», diu l'apòstol del Bon Mot, mossèn Ricart Argó.

I el problema s'evidencia, s'imposa, terrible, mentre la solució resta boirosa.

¿Què pot fer-se?... ¿Per on hem de començar ara, o millor dit, de reprendre la nostra obra d'Amor i de Caritat per a evitar als temps futurs les vergonyes que pesen avui sobre nosaltres?

Obra d'amor, tota dona sap fer-la. Obra de civilitat i de cultura... ja és altra cosa.

Car no és pas l'esprit de caritat el qui manca certament en nostra terra ¡Oh! ¡No!

Mes hi ha un altre esprit que generalment no posseïm les dones, és el saber-la *comprendre* la caritat en ses diverses manifestacions. És saber-la fer i aplicar conscienciosament, raonablement i profitosament, no deixant-nos portar per un sentimentalisme, morbós, més d'una vegada.

¡Quin punt cabdal és aquest!... Mes, avui m'és impossible tractar-lo com voldria.

La dona pot evitar de parlar grosserament; fins amb un coratge del qual no la crec encara prou possessionada, podrà contribuir a que els qui la tractin, observin *demà* respecte i delicadesa en la forma del llenguatge de les actituds.

Però, com m'escrivia una amable barcelonina aristocràtica, fa pocs dies: «Cal, ans que tot, *pensar* bé, per a parlar bé; sense això, el refinament del llenguatge és una careta que cau a la primera bufada sincera de l'instint».

¿Hem de deduir d'això que les dones no pensem bé?

No tant. Jo crec que pensant bé, no sabem conduir prou bé nostres sentiments; *no pensem prou fundament*, i sobretot no pensem *gaire*. No tenim —gaires de nosaltres— el coratge de donar cos a nostres bones pensades, fent-les ben útils i ben convenients —de retop— an aquells qui viuen en nostra companyia o societat.

...

És evident que la dona catalana, per culpa de l'home català, està avui socialment descentrada.

Essent intel·ligent, en la major part dels casos sembla inepte per manca de coneixements sèrios i de criteri ben encaminat.

Essent laboriosa, ha d'ocupar la més gran part del seu temps en futilitats manuals —no desproveïdes d'art i de gust—, però completament nul·les perquè l'home, el seu company natural (pare, germà, marit, fill), no l'inicià mai als seus quefers o als seus ideals, en la part en que ella podria col·laborar-hi, car sembla no voler comprendre que puguin interessar-la.

Essent activa, malgasta moltes hores en frívols passatems, perquè les costums, els hàbits —un xic mahometans— a què l'ha condemnada l'egoisme masculí, l'obliguen a viure allunyada dels llocs on pot aprendre: d'Ateneus, de cursos, de biblioteques, de conferències, de centres instructius; i la llença, en canvi, desemparrada, en aquest caòtic món que s'anomena la bona societat.

I entenc que d'aquest punt del problema hem de partir per a trobar —tal vegada—, una solució.

És evident que les deficiències d'instrucció i l'educació falsejada de la dona ibèrica en general, i catalana en particular, són causa d'una gran part dels mals que pesen avui sobre nosaltres. Casi en tan gran part com el formidable egoisme de l'home.

Anem a analitzar...

Per exemple, una família de la nostra classe mitja, qui té per viure una renda regular, sinó crescuda. El marit, l'esposa, dues o tres filles de 8 a 13 anys. ¿Qui s'ocupa de l'educació d'aqueixes nenes, les dones de demà, les mares de família de demà? Ara ho cercarem.

Generalment, les senyores de 25 a 50 anys, de la nostra societat, han estat totes educades en els col·legis de monges, dels quals han sortit vers els catorze o quinze anys. De l'educació i

instrucció allí rebudes —deixant a part l'exemple de virtuts morals irreprotxable—, ¿què els ne resta an aqueixes *mamàs* d'avui?

Llurs mestres, menys que les d'ara, no portaren a les comunitats d'ensenyança altre saber que llurs virtuts, llur entusiasme, llur fe, llur esperit d'anulament i de sacrifici, mirant al Cel, per guany del qual treballen i renuncien al món; algunes vegades un esperit cultivat i una instrucció completa, i ben poques uns veritables coneixements professionals.

Una gran part de les religioses d'ensenyança no han sofert cap examen pedagògic, ni han cursat cap carrera de les que s'exigeixen als seglars per a exercir el magisteri.

Filles de família, educades per a una llar tranquil·la, tant severa en qüestions de moralitat, com indiferent —i fins contrària a voltes a les de cultura, a les evolucions obligades per la societat en la que ens hem d'agitar, i viure, i produir—, les nostres religioses d'ensenyança, solen, en la major part dels casos, devenir professores sense altre títol que l'hàbit que els permet viure en una comunitat.

I com pel mer fet de llur professió religiosa es troben des de molt joves, i sens previs combats ni coneixença de la vida, haver de permanèixer en un forçós allunyament del món, de la societat i de les costums inevitablement imposades per l'evolució de l'existència, heus aquí que les religioses *no poden* per molt que vulguin, instruir bé, ni educar completament, ni formar definitivament la dona que deu devenir la mare de les generacions futures.

¿El pare de família, de qui parlàvem?... ¡Ah! ¡Sí!

Absorbit pel negoci, no es preocupa en absolut de lo que fan ses filles en els col·legis. Paga els trimestres, les veu en algunes festes, aparentment sanes i contentes; li sembla que no necessiten res, i se'n torna tranquil a la fàbrica, al despatx, al negoci... i prou.

La mare, sol ocupar-se de que creixen, de lo que cal porta'ls-hi al col·legi... de la roba que s'escurça i s'enxiqueix i ha de reemplaçar-se... Pregunta si mengen força, si avancen *les labors* començades... I se'n torna a casa tan satisfeta. La nena gran duia la banda rosa, l'altra la medalla: la petita és del *Rebañito*...

En temps de vacances, surt alguna vegada la buidor d'aquesta educació femenina... El pare, després d'un petit interrogatori accidental, rondina una mica, diu que les noies no aprenen res, però calla de seguida perquè la mamà li ensenya un *tapete* brodat i uns *cube frutero* molt macos.

Hi ha en les col·legiales formes d'obediència, però és quelcom d'obediència inconscient, d'una obediència, podríem dir-ne, de *comunitat*. Obeeixen perquè els han dit que la desobediència és un pecat; mes ¡quan sovint ignoren el perquè se les contraria i no se les deixa lliures als seus instints, i la transcendència d'aquell mateix pecat que temen cometre sense saber per què!

...

Aquestes consideracions que em permeto aquí, i espero, amb l'ajuda de Déu, continuar en altres ocasions, *han d'esser ben enteses*.

¿Vol dir que jo soc contrària als col·legis dirigits i confiats a les Comunitats religioses femenines?

No. No.

És més: considero de gran necessitat aquests col·legis, *mes no com a definitius en l'educació i instrucció de la dona*. Fins a haver fet llur primera comunió, fins a entrar en la pubertat, jo trobo que podem, —és més— que devem confiar nostres filles a les religioses. Dels tretze anys en amunt fins als divuit, considero que necessiten estudis més seriosos i, sobretot, un sistema educatiu raonat, higiènic, artístic, social i casolà alhora, ben aplicat, ben dosificat, ben entès. Dintre de la família (ja que no posseïm encara aquí establiments d'aquesta classe, que tant servei presten a l'estranger), en mans de mestres intel·ligents i, naturalment, sempre baix la norma d'una moral religiosa ben compresa, però mai absorbent i exclusiva.

A alguns potser els semblarà un xic... arriscat aquest raonament. Mes espero que seran els menys, i que un cop ben imposats de les meves raons, opinaran com jo mateixa, davant de la necessitat que cada dia s'imposa: això és:

Evolució sèria en la instrucció i sobretot en l'educació de la dona catalana, qui, avui tan distanciada es troba moral i intel·lectualment de l'home, el seu company de vida, ben al revés del que passa en altres països i ha d'esser, lògicament.

CARME KARR

«Consideracions» és el títol que posa Carme Karr a un seguit d'articles que sortiran cada mes a la revista *Feminal* des de l'agost del 1909 (número 29) fins al maig del 1910 (número 38). En aquest cas, és el primer d'aquests nou que va publicar i considerem que és el més rellevant perquè s'hi estructura l'eix del pensament de Karr que defensarà al llarg del seu recorregut com a activista. Són també les idees d'aquest article les que configuren el punt de partida de les conferències que va fer a l'Ateneu Barcelonès.

Tenint en compte que l'objectiu de la revista és la cultura de la dona, els articles parteixen d'un dels eixos més importants que configuren el pensament feminista de Karr: l'educació. La dona ha estat mancada d'una formació competent des del principi dels temps i, des de la revista, es pretén canviar l'imaginari de les dones del moment. En cadascun d'aquests articles es proposa un seguit d'idees que dibuixen de manera clara l'ideari karrià i es planteja, especialment, el tema de la ignorància femenina fent una anàlisi de les causes i buscant possibles solucions.

El propòsit d'escriure aquests articles neix dels esfereïdors i recents successos de la Setmana Tràgica (juliol 1909), que instiguen a Karr a fer un anàlisi de la situació de la dona i a expressar els seus projectes de futur. Acompanya el primer article amb un reportatge fotogràfic de la desfeta d'un convent de monges franciscanes situat al Poble Nou.

El primer «Consideracions» s'enceta amb una cita de Dolors Monserdà de Macià, l'escriptora catalana que es descriu com una de les primeres feministes de la història de Catalunya, i que també participava en la revista. El feminisme gradual i moderat de Karr s'estructura en paral·lel amb el de Monserdà, que li serveix de referent constant al llarg de la seva carrera d'activista. Si bé, Dolors Monserdà enfoca el seu feminisme en la protecció i defensa de l'obreria cosidora, Karr se centra en el progrés cultural i l'educació de la dona de classe mitjana. D'aquesta manera, va ser molt més crítica que Monserdà pel que fa a la ignorància de la majoria de les dones del moment i això ho aborda de seguida a l'article.

Cal recordar que al llarg de la dècada del 1890 hi va haver molts estudis que incidien en el desenvolupament neurològic humà i s'havia obert un gran debat sobre la diferència de pes entre els cervells masculins i els femenins (Bruch i Taverna, 2020, p. 81). Per descomptat, Karr anava totalment en contra d'aquestes teories científiques que afirmaven la inferioritat intel·lectual de la dona respecte a la de l'home i el considerava un raonament absurd. Tanmateix, no podia negar la manca d'eines que tenien les dones per desenvolupar un

pensament crític i que feia molt difícil que poguessin tenir una participació activa dins la societat. A l'article diu: «Jo crec que pensant bé, no sabem conduir prou bé nostres sentiments; no pensem prou fonament, i sobretot no pensem gaire; no tenim [...] el coratge de donar cos a nostres bones pensades, fent-les ben útils i ben convenients [...] an aquells qui viuen en nostra companyia o societat.»

Com ja s'ha dit, les conferències que fa a l'Ateneu Barcelonès l'abril del 1910 remetent, en gran part, a aquestes idees que trobem a «Consideracions». Es lamenta de la poca capacitat de comprensió que tenen les dones i parla de la necessitat que coneguin un gran ventall de conceptes rellevants que els permetin moure's per la societat del moment. En un article d'aquesta secció que publica el gener del 1910 comenta: «La generalitat de les dones catalanes d'avui no és mancada d'intel·ligència, però és, en canvi, d'una palesa i desoladora ignorància. I aquesta ignorància que l'esclavisa, la fa migrada i en moltes ocasions envejosa...» (Karr, 30 gener 1910, p.2).

La directora de *Feminal* considera l'egoisme de l'home un dels responsables de la incongruència que, la dona, sent intel·ligent per naturalesa, li manquen coneixements per poder fer ús d'un bon criteri. Malgrat que posseeix un conjunt d'habilitats, l'home no ha volgut incloure-la en els afers que també la concerneixen a ella i l'ha mantingut allunyada dels llocs on pot aprendre: «perquè l'home, el seu company natural, (pare, germà, marit, fill) no l'inicià mai als seus quefers o als seus ideals, en la part en que ella podria col·laborar-hi, car sembla no voler comprendre que puguin interessar-la». L'home, convençut de la inferioritat i feblesa de la dona respecte ell mateix, la manté ignorant i inculta. No obstant això, no pretén tallar la relació amb la població masculina, sinó aconseguir que s'adhereixin a la defensa de la cultura femenina que no aspira al trencament dels models socials que diferencien homes i dones. Segons diu Karr, la manca d'educació de la dona repercuteix de manera indirecta als homes i al benestar matrimonial perquè, inevitablement, accentua una separació entre les qüestions masculines i les femenines. Poques dones poden arribar a comprendre el seu company natural; no per manca d'intel·ligència, sinó per manca de «cultiu». Per això, cal la participació d'homes educats en la causa femenina que apostin per un model de dona que pugui ocupar el lloc que li pertoca dins la família i la societat. L'home té el deure d'adoptar una funció de guia envers la dona, sempre des del respecte i sense voluntat ridiculitzadora; i, serà així, que homes i dones es podran relacionar en igualtat de condicions, especialment en el si d'una família.

Les deficiències evidents en la instrucció femenina és una queixa recurrent en els discursos de Karr. Cap al 1900, l'índex d'analfabetisme femení a l'Estat espanyol era del 70% i, l'ensenyament de les noies estava relegat a mestres i monges amb una preparació pedagògica deficient (Babra, 2005, p.156). Karr coneixia els nous corrents de les societats europees més avançades i desprestigiava el mètode de memorització que caracteritzava l'educació espanyola. Va criticar durament els internats de monges per a la burgesia, no només per la seva deficiència d'instrucció i incompetència acadèmica del professorat, sinó també per la manca d'higiene i una alimentació poc adequada que prevenia un desenvolupament sa de l'alumnat. Aquesta crítica, però, no provenia d'un anticlericalisme, sinó de la pròpia experiència: la seva filla gran, ingressada en un internat de monges, havia mort física per culpa d'aquestes mancances.

Tanmateix, com a dona catòlica no renegava del tot dels col·legis regentats per ordes religiosos perquè, a partir dels seus fills, havia comprovat que la instrucció masculina tenia una superioritat extraordinària respecte a la femenina. L'ensenyament de la dona, en aquests moments, estava allunyat del de l'home des del punt de vista intel·lectual i moral. És per això que considerava que els col·legis de monges no havien de ser els únics en l'educació de la dona i calien uns estudis més seriosos que s'impartissin entre els 13 i 18 anys. Aquests, haurien de procedir d'un sistema educatiu més ben construït «sempre baix la norma d'una moral religiosa ben compresa, però mai absorbent i exclusiva». Després dels 15 anys, les noies solien continuar estudiant amb institutius poc competents durant dos o tres anys, fins que es casaven. Tot el que havien après fins llavors, els havia de servir per ser mares i, inevitablement, el cicle d'incultura es tornava a repetir.

Mentrestant, els nois eren instruïts per sacerdots i aprenien de vida i ciència, sense falsedats i; malgrat que alguns podien esgarriar-se pel camí, mai els seus errors tindrien conseqüències per l'educació familiar com ho faria —segons deia Karr— la deficiència educativa de les dones. Per ella, això també reforçava la necessitat d'implementar una mena d'estudis “secundaris” que seguissin un currículum complet i renovat; i advocava per introduir les reformes pedagògiques necessàries per evitar que les noies surtin dels col·legis amb una manca d'instrucció. Per tant, el problema radicava en la inferioritat educativa que la societat proporcionava a les joves, en comparació amb l'educació competent de la qual disposaven els nois.

Un altre dels motius d'aquesta educació femenina deficient, Karr l'atribueix als progenitors i es queixa del paper pobre que fan, tant el pare com la mare, en preocupar-se per la formació de les seves filles. Sovint comenta que en casos que la instrucció ha estat vigilada —per un pare instruït i una mare intel·ligent—, i no ha sigut confiada exclusivament a un pensionat; han sortit noies amb una intel·ligència, seny i saviesa poc comunes. Això demostra que no tot recau en les institucions perquè els pares també tenen una responsabilitat en la formació, no només de les futures mares i ciutadanes, sinó també dels homes que han de voler incloure les seves companyes en les activitats i obligacions que presenta la vida en societat.

Al llarg d'aquesta secció de «Consideracions» estipula que cal treballar en una dona futura que no sigui només bona feïnera o «una nina sense cervell», sinó que convé que tingui una formació que també la capaciti professionalment. Perquè la cultura «d'adorno» que rebien les noies de classe mitjana no les preparava per ser autònomes si no es casaven, ni per entendre el marit, ni per tenir cura dels fills si arribaven a ser mares (Balcells, 2015, p.123). L'ensenyança de les noies era imperativa pel progrés de la societat catalana.

Si bé, volia dotar les dones d'eines per aconseguir la igualtat de drets, és important remarcar que en aquest moment considerava que demanar el sufragi femení era prematur. Per Karr, la dona catalana no estava mancada d'intel·ligència —de fet, les considerava les més aptes del món per esdevenir la dona model—; però sí que la seva ignorància i endarreriment era evident i, abans, calia una reforma.

Serà en un dels darrers números de *Feminal*, el 1917, que Carme Karr ja reclamarà el sufragi femení sense restriccions.

5.3.2. «Per la cultura femenina» (27 de novembre de 1910). Reflexions i accions arran del nou decret educatiu.

PER LA CULTURA FEMENINA

Heus aquí que, en mig del cor de veus que s'aixequen protestant de moltes de les reformes legislatives de l'actual govern, nosaltres, les dones, hem de remerciar-lo sincerament d'haver-nos, a la fi, obert unes rutes per a les que, temps ha, sospiràvem.

Me refereixo al nou decret del senyor Burell autorisant a les dones a desempenyar, igual que els homes, les carreres cursades com ells i arribar a ocupar-hi aquells alts llocs que fins ara —com altra de tantes injustícies de què la dona és víctima en la societat i en les lleis llatines— li havien estat tancats.

Avui, la dona qui ha cursat una carrera, completant-la amb el doctorat, pot desempenyar una càtedra amb iguals drets i prerrogatives que l'home.

Aquest és el primer pas vers una era de justícia que la dona espanyola haurà d'agrair; i volem creure —que si bé es faran esperar els altres, com tot lo que en nostres terres ve a millorar la sort de la dona—, en canvi, ja no és probable que res vingui a esborrar aquesta primera manifestació d'equitat, sinó que, al contrari, el còdic legal, moral i social que sobre nosaltres pesa amb tantes injustícies vindran reformant-se a poc a poc.

Jo no sé si moltes de nostres llegidores han sentit la necessitat de meditar sobre un sens fi dels problemes qual solució s'imposa per a *equiparar* el benestar moral i material de l'home i de la dona.

Jo sols sé que ben sovint mon esperit se detura tristament impressionat, i com a conseqüència, revoltat, contra certes injustícies que es cometen amb la més gran bona voluntat del món. Avui me limitaré a citar un exemple d'aquesta... inconsciència.

Dies enrere vingué a les meves mans una important publicació espanyola en la que es parlava extensament d'una fundació, digne dels més grans elogis, deguda a la iniciativa d'una dama qui sempre fou espill d'esposes, de mares i de viudes; la Reina donya Maria Cristina.

Me refereixo al col·legi per a orfes de militars qui porta el seu nom, establiment qui tot i essent de gran utilitat, adoleix d'immenses deficiències, *gràcies* a l'única manera com sembla considerada l'educació i cultura de la dona a Espanya.

M'explicaré.

D'aquest col·legi de Maria Cristina han sortit enguany 40 deixebles: 12 joves i 28 noies. Els primers posseeixen el grau de tinents d'infanteria, és a dir, tenint una carrera segura, susceptible d'anar millorant (més ràpidament segons les aptituds o la sort dels agraciats), i per la que, de cop, se troben amb un sou suficient per a subvenir a llurs necessitats sense grans fatigues.

Anem a les 28 noies, deixebles del Col·legi de Maria Cristina, de les quals *13 són mestres superiors, 2 professores de piano i, broadores* les 13 restants.

Ara bé: ¿a la sortida del Col·legi trobaran aqueixes 28 noies assegurat el llur pervindre en les mateixes condicions que els 12 tinents d'infanteria?

Ignoro si les deixebles de la benemèrita fundació reial gosen en la societat d'especials prerrogatives, mes fins donat el cas —que crec problemàtic— de que aqueixes 28 noies tinguin col·locació, lliçons i feina assegurades ¿el resultat d'aqueixes quin pot esser?

¿Per ventura no sabem tots les dietes irrisòries del nostre professorat a Espanya?

¿I el guany de les mestres de piano?...

I no parlem ara dels jornals de les broadores, qui han de passar-se 12 i 15 i més hores, cap a la feina, quals primors les deixa mig cegues en plena juvenesa, per a arribar a conseguir un guany de 4, 5, 6 o 8 rals diaris com a màxim.

¿I és possible que el *summum*, el *desideratum* de la instrucció, de la independència de la cultura per a la dona espanyola sia únicament el devenir mestre superior, professora de piano, o broadora?

En les altres nacions, per a la dona hi ha obert un ample camp de recursos, mercès als coneixements variats de que pot disposar en els centres de cultura.

Ella pot, sense temença, acollir-se an aquelles carreres i col·locacions que en nostres terres semblen —en molts casos— de l'exclusiu domini masculí: la ciència, el comerç, les arts, la indústria, les lletres, l'agricultura, li proporcionen medis de subsistència baix diverses formes.

A Barcelona aquesta protecció a la dona, d'uns pocs anys ençà es fa sentir, doncs, veiem moltes dones ocupar llocs en les cases de comerç, en els establiments públics... Mes cerquem la veritable causa d'aquesta protecció que les dones han rebut amb certa inconscient satisfacció sense calcular que llur ingerència en aquestes col·locacions —sense els estudis que haurien de precedir-la— proporciona, en principi, als quefes i directors, a les empreses, etc., etc., una gran economia en els sous, car per un sou de 12 o 15 duros, avui troben una caixera qui compleix a la perfecció aquell comès que un home, al·legant (o no) els seus estudis, no desempenyaria menys de 25 o 30 duros.

¡A quantes crudels consideracions ens portaria l'estendre'ns sobre aquest punt!

CARME KARR

El 1910, Carme Karr escriu «Per la cultura femenina» en ocasió de l'últim decret que havia fet Julio Burell, el Ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts. L'edecte abolia les restriccions que impedièn a la dona cursar estudis universitaris; de manera que finalment se li permetia ocupar —legalment— els «alts llocs» que havien sigut exclusivament masculins. Abans d'aquest any, s'excloïa les noies de manera generalitzada a accedir a estudis superiors i, en cas de voler entrar-hi, calia que demanessin un permís especial. Encara que l'autora ho rebí amb un bri d'esperança —perquè ho entén com una «primera manifestació d'equitat» que, molt probablement, desencadenarà un seguit de noves reformes—, no es deixa enganyar per aquesta idea de progrés aparent.

Per buscar el motor que havia impulsat el decret, Karr posa l'exemple de l'alumnat que surt del Col·legi de Maria Cristina de Barcelona (destinat als orfes de militars) i en fa una distinció entre sexes. Mentre que els deixebles masculins acaben amb una carrera assegurada, que inclou possibilitats de millora, amb un sou que els permet de viure còmodament; les deixebles femenines, en general, només tenen tres opcions de feina que compten d'una retribució econòmica més aviat precària: mestres, professores de piano o broadores. Era ben entès que l'home de classe burgesa, des de la seva posició de prestigi, qualsevol ocupació que escollís li permetria d'emancipar-se encara que no fos casat. La dona soltera, en canvi, tenia greus dificultats per accedir a una independència econòmica des de la seva professió, i en cas d'aconseguir-la, aquesta independència no era tan respectable com la de l'home solter.

Aquesta problemàtica entronca amb un dels aspectes més reivindicatius del pensament de l'autora: la denúncia de la impossibilitat endèmica de la dona a dedicar-se exclusivament a l'art. La forta competència de l'home obstaculitzava l'accés de la població femenina en el sistema artístic i la vetava de participar en els gèneres pictòrics pròpiament masculins que, d'altra banda, estaven molt mal remunerats. Des de *Feminal*, Karr apostava per un art femení més professional, allunyat de l'encasellament costumista i figuratiu que propiciava l'entorn social del moment. Gràcies al seu suport i a la demanda de mà d'obra a les indústries tèxtils, moltes artistes van poder optar pel dibuix o la il·lustració en l'art decoratiu aplicat com a sortida econòmica (Bruch i Taverna, 2020, p.167-168).

Balcells (2015) diu que davant l'augment de dones solteres, calia preparar professionalment la noia per tal que fos autònoma en cas de no casar-se (p.14). En aquest sentit, Karr creia que l'emancipació femenina era impossible si no tenien una preparació cultural i professional competent que, en aquell moment, la preparava exclusivament per les tasques casolanes. És

així com la societat deixava per a la noia només dues opcions de supervivència possibles: el matrimoni o el convent. Aquest era un dilema que l'autora considerava inacceptable i que donava molt poc espai a la dona per voler invertir en la seva formació. Es lamentava de la desconsideració pública i privada que rebien les dones per part dels homes i defensava la necessitat imminent d'un organisme oficial de cultura exclusivament femenina.

Malgrat que feia pocs anys que a Barcelona s'havia vist una certa protecció de la dona que permetia el seu accés en cases de comerç o establiments públics; la realitat era que la dona, sense els estudis que Karr considerava que havia de tenir, cobrava la meitat del que cobraria un home amb instrucció prèvia o sense. Des d'aquest punt de vista, és indiscutible el gran benefici econòmic que suposava, per un empresari, la contractació de personal femení en detriment del masculí. Per tant, l'ocupació creixent de la dona en els espais que havien sigut tradicionalment masculins, no feia més que potenciar la situació d'explotació femenina que s'esdevenia al territori des de la industrialització. Aquest era un dels elements que dificultava a les dones la conciliació de la vida familiar amb la professional i que remetia, altre cop, a les reduïdes opcions que donava la societat per a la població femenina. La dona havia de poder treballar per proveir-se d'allò que li feia falta per subsistir.

Dolors Monserdà, que va enfocar el seu feminisme a la protecció de la dona obrera, ja havia parlat d'aquesta situació anteriorment. El progressiu augment de les fàbriques als pobles portava les dones a treballar fora de casa en un intent d'augmentar els seus ingressos familiars. Això no obstant, el preu pel qual treballaven era molt baix i es veien obligades a fer jornades molt extenses per obtenir un sou ínfimament digne. Es parlava de la dona obrera explotada, no tant pels propietaris, sinó pels homes, i comportava a una invisibilització d'aquesta situació per part de l'obra sindicalista. Carme Karr també reivindicava una acció social popular que millorés les condicions de les obreres i entenia la causa de l'explotació com una conseqüència de la seva feblesa. És per això que les anima —tant a la revista *Feminal*, com a les conferències que fa a l'Ateneu Barcelonès— a defensar els seus interessos a través de la sindicació, així com ho fan els homes del territori i les obreres de moltes ciutats de l'estranger.

Sovint comparava la situació catalana (i espanyola) amb la dels altres països del seu entorn, que permetien a la població femenina accedir a estudis i llocs de treball que a Espanya semblaven dedicats exclusivament als homes. D'aquests territoris destacava la varietat de

coneixements amb què comptava l'educació de les dones i les diverses formes de mitjans de subsistència que se li proporcionaven.

Tot i aquesta clara defensa al progrés social i educatiu que hi havia a l'exterior, es mostrava contrària a la voluntat dels pares a portar les noies de l'alta burgesia a estudiar en pensionats estrangers: considerava que es tornaven pedants i acabaven menyspreant el país d'origen. Com a solució a la formació que les famílies buscaven a fora per a les seves filles, a l'última de les tres conferències que va fer el 1910 a l'Ateneu Barcelonès, Karr proposava i definia la creació d'un Institut de Cultura Femenina que feia mesos que planificava. Era la seva idea d'orientar finalment la cultura femenina de la societat de Barcelona i que pretenia oferir una formació variada que ja es veia en les altres nacions més avançades. Aquest institut estaria destinat a les noies d'entre quinze i divuit anys que podrien cursar el batxillerat o qualsevol carrera, d'acord amb l'últim decret de Burell. Per descomptat, comptarien amb una barreja de professores estrangeres i del territori que tindrien una bona preparació prèvia i coneixerien les reformes pedagògiques del moment.

A l'últim article de «Consideracions», que es va publicar un mes després de les tres conferències a l'Ateneu, s'adreçava a la població barcelonina per tal que l'ajudessin a finançar el projecte de «La Llar. La primera residència per a estudiantes i Ateneu Femení a Barcelona» (citada per Julià, 2020, p.43), que serà el que més s'aproparà a la seva noció d'Institut de Cultura Femenina. La recaptació econòmica va ser un procés lent i difícil que encara es duia a terme quan Karr va publicar «Per la cultura femenina»; i que sabem que es va allargar fins 1911 per la queixa que fa l'autora en una carta que envia a Joan Maragall: «Fa dos anys i mig que treballa sense repòs per lo mateix, i ho creurà? [...] No he trobat més que cent duros!...» (citada per Julià, 2020, p.45). Tanmateix, després de dos anys i mig de campanya, gràcies a una subvenció de l'Ajuntament, va poder desenvolupar finalment el projecte l'any 1913 que va descriure en detall al número 71 de *Feminal*. Encara que no es tinguin dates exactes del seu tancament, sabem que aquesta primera residència femenina va durar molt poc.

5.3.3. «El vot de la dona» (2 de setembre de 1917). Un gir definitiu en el pensament de l'autora.

EL VOT DE LA DONA

¿Serà aquesta l'única conquesta veritable que traurà la humanitat d'aquesta guerra mundial en la que sembla s'empenyin tots els homes en aniquilar-se?

¡El vot de la dona!

¡Per quins camins de sang, de dol i de sacrificis haurem conseguit aquest dret que se'ns devia des de la primera legislació que va fer-se damunt la terra!

Per últim, ¿s'hauran convençut los homes de que la intervenció de la dona pot i ha d'esser la més sòlida base per edificar en el pervindre lo que avui sembla encara a molts una utopia, la pau universal, i assegurada per segles i més segles?

Perquè ¿qui és capaç de dubtar de que si la dona hagués estat consultada, no ja parlamentàriament, sinó en un plebiscit mundial, avui Europa no tindria de lament tantes morts, tanta destrucció, tanta ruïna?

¿Qui podia afirmar que l'escissió que va produir-se anys enrere als països escandinaus, s'hagués verificat tan pacífica i sensatament, separant-se Suècia de Noruega, si ja des d'uns quants anys la dona no hagués intervingut amb sa influència pacificadora en els negocis d'estat?

Dones cultes, instruïdes, enèrgiques, d'extraordinària capacitat ordenadora, solteres, casades, viudes, monges, dones que dirigeixen tallers, fàbriques, escoles, publicacions, cases navieres, comerços i indústries de totes classes, les tenim nosaltres, i elles podrien aportar un utilíssim concurs a la obra nacional.

Al considerar més d'una vegada la ineptitud dels nostres governants, les petites i grans passions que els esclavisen, la seva inconsciència, la seva falta d'idealitat i a voltes de civisme, he pensat amargament en lo valor perdut d'aquelles dones qui posades al seu lloc haurien aplicat beneficiosament.

Amb tot i reconèixer els meus escassos mèrits, quantes vegades he sentit per mi mateixa la injustícia social que em privava d'uns drets de ciutadania dels que, en canvi, disfruten

l'escombriaire del carrer, lo mosso, el criat, etc., gent, en fi, qual mentalitat no ha pogut traspasar els límits de la seva feina... i que per lo tant sol esser inconscient o pagat instrument d'agenes passions polítiques, juguet d'ambicions particulars. ¡Aneu a sapiguer!

En tant, nosaltres, les dones, qual obra intel·lectual o social se considera d'algun valor cívic, nosaltres, que després de cursar los mateixos estudis i sofrir los mateixos exàmens que l'home, paguem a l'Estat los mateixos drets que ell pels cursos i títols acadèmics, nosaltres, que ja quatre anys enrere formaven el 60 per cent dels habitants, nosaltres no podem elegir aquells que hagin de governar-nos.

Per ventura ¿costa menys el títol de mestra, de metgessa, de pèrita, de llicenciada o doctora que el dels homes?

¿És que hi ha diferència en el cost de les cèdules femenines i masculines?

¿No és la dona contribuent de l'Estat en iguals condicions que l'home? ¿Existeix per ella rebaixa especial (per esser dona i no tenir dret al vot) en les tarifes i aranzels de qualsevol classe?

Además ¿no són admeses a Espanya les dones en les Juntas Municipals i Provincials d'Instrucció Pública? I ¿qui s'atreviria a no reconèixer que elles treballen en dites Juntas amb millor acert i utilitat, generalment, que els mateixos homes?

¿Per què no podria, doncs, esser elegida la dona per defensar en les Corporacions municipals, provincials, al Congrés, a les Corts, aquells interessos femenins que són una part integrant de la nació?

No crec jo que anessin més malament les coses en los municipis de la nostra pàtria, ni que ocorreguessin en ells més inconveniències, ni més injustícies, ni tan sols tants descuits... Además, bé podria succeir que davant d'algunes dones de reconegut valer, los senyors edils –no sempre prou mesurats de llenguatge en el calor de llurs discussions– acabessin per adaptar formes més correctes.

I alguna cosa hauríem guanyat amb això. Encara més: ¿hi ha algun exemple de que vagin pitjor que el nostre aquells Estats que han reconegut a la dona el dret de votar? ¿S'ha registrat alguna atzagaiada que obligués els tals països a retirar a la dona l'otorgació d'aquests drets?

Ja he citat Suècia i Noruega; podria fer-ho també amb Finlàndia i Dinamarca, aixís com alguns Estats de la Unió Americana, en què el vot de la dona és sols beneficiós. Però prefereixo constatar tan sols avui lo que va passar fa vint-i-tres anys a Austràlia, al ser-hi allavors otorgat el vot a la dona. Fou sa primera tasca reglamentar el treball a domicili i els salaris o jornals femenins, qual preu mínim és allà de tres francs per vuit hores de treball.

Molt mal s'ha dit i pensat de les dones; moltíssim més mal se n'ha escrit encara... Però va arribant l'hora de la justícia als nostres drets, i el pervindre demostrarà als homes que necessiten a la dona per conseguir aquella forma de govern ideal somniada per Plató en sa República, això és: el govern dels bons pels millors.

CARME KARR

«El vot de la dona» és un dels últims articles que va sortir a la revista *Feminal*, abans del seu tancament, i és el darrer que va escriure la nostra autora dins el conjunt de la revista. Hi ha un espai de set anys entre aquest títol i el de «Per la cultura femenina» i cal destacar alguns aspectes importants.

Arran de la Primera Guerra Mundial, l'any 1914, Carme Karr va fundar el Comitè Pacifista de Catalunya que, sabent que no podien aturar el conflicte, volia infondre, especialment als nens, un sentiment d'amor, fraternitat i odi per la guerra. Malgrat que, gent com Mossèn Anton Bach va aplaudir aquesta activitat —i en va publicar un article a *Feminal*—, el Comitè no va tenir gaire ressò. Karr s'havia adherit, també, el 27 de novembre del mateix any, al Manifest per la Unitat Moral d'Europa que parlaven de la guerra entre Alemanya i França en termes de guerra civil. Aquesta línia pacifista contra la Gran Guerra de Karr es va mantenir també a la revista *Feminal*, malgrat la pressió considerable que rebia de la crítica.

Més tard, l'autora va fer una tercera intervenció a l'Ateneu Barcelonès, el 1916, en un cicle de cinc conferències en què diferents ponents parlaven de «Educación Femenina». Karr, en la primera de les conferències, va adreçar el tema de la missió social de la dona en la vida moderna; incidint en els arguments que ja havia esmentat anteriorment. Tornava a parlar de la insistència errònia de la societat de posar el convent com a solució per l'excés de dones solteres a Espanya, i va deliberar que la missió social de la dona era fer un servei a la humanitat.

Per Karr, el valor de les dones estava quedant demostrat per la seva participació en la Primera Guerra Mundial com a infermeres; substituïnt en els seus oficis els homes que havien estat mobilitzats, i també en la producció de municions (malgrat que això es criticava des del Comitè Femení Pacifista). Esperava que aquesta activitat ajudés a fer entendre a la població masculina que la intervenció de la dona en els afers socials i polítics era imperativa per aconseguir la construcció del model de societat modern al qual aspiraven. A l'article, es planteja si el món seria diferent en cas d'haver permès la participació femenina en política anys enrere.

Exposa, com a exemple, l'escissió entre Suècia i Noruega del 1905 —que són territoris que no comptaven de sufragi femení en aquell moment— i l'autora pondera si el conflicte hagués sigut més pacífic d'haver consentit la contribució de la dona en els afers d'estat. Està convençuda que les dones, des de qualsevol professió, podrien aportar alguna cosa en el projecte d'estat, atesa la incompetència general dels governadors del període. Aquesta noció

remet a un comentari que va fer a una de les conferències de l'Ateneu Barcelonès, el 1910, quan la intervenció femenina en política li semblava encara prematura i demanava incidir en la seva educació. Karr va dir: «En qüestions de política, vostès, senyors (i perdonin la franquesa), ja ho fan prou malament tot sols; no caldria sinó que ens hi fiquéssim les dones, ara, en l'estat d'incultura —que és estat d'antipatriotisme— en que ens trobem» (citada per Balcells, 2015, p.122). A l'article, l'autora no s'està de carregar deliberadament contra els homes del govern i, en aquest moment, dubta que acceptant la dona als òrgans de govern, generi més inconvenients dels que ja hi ha. Si bé és cert que la dona ja havia accedit a les Juntes Municipals i Provincials d'Instrucció Pública, calia que també pogués accedir als càrrecs més alts de l'administració per poder percebre algun tipus de canvi.

Argumenta que els estats que han inclòs el sufragi femení, no tenen evidències que demostrin que han agreujat la situació general del territori. I, acaba, posant l'exemple d'Austràlia que, just després de fer vigent el vot de la dona, el primer que es va fer va ser una tasca de reglamentació del treball i els salaris. Per tant, en aquest cas, es va produir una transformació positiva evident.

Semblaria, doncs, que aquesta línia en el pensament de Karr havia patit un canvi, respecte als primers articles de *Feminal*, pel que feia a la voluntat d'instruir la població femenina abans de participar en els afers d'estat. Va ser sobretot a partir de 1920 (inclús uns anys abans, com demostra aquest article) que les mateixes dones catalanes que havien acceptat que el seu gènere no estava preparat per exercir el dret de sufragi, van començar a demanar-lo.

Tot i això, és important remarcar que l'argument que les dones no estaven adequadament preparades per poder exercir el dret de vot, no era —ni havia estat mai— sostenible. Quan es va concedir el sufragi universal als homes majors de vint-i-cinc anys a Espanya el 1890, la majoria dels treballadors i camperols eren analfabets, i es podria argumentar de la mateixa manera, que no estaven preparats per exercir aquest dret. La rèplica dels partits d'esquerres, però, afirmava que aquests sectors més “mancats” s'anirien preparant mitjançant la reiterada participació en les eleccions: una objecció que també es podria aplicar al gènere femení, que estava exclòs de qualsevol participació electoral. I, de fet, Carme Karr, raona a l'article que qualificava d'injustícia social el fet que homes de classe baixa (escombriaires, mossos, criats, etc.) —que considerava d'un nivell intel·lectual limitat— gaudissin d'uns drets que ella no tenia.

És important veure, doncs, que aquest raonament que feia Karr en la defensa del vot femení, encara que era avançat al seu temps, contrasta amb la percepció classista i despectiva que tenia l'autora de determinats oficis masculins. Es tracta d'un classisme prototípicament burgès que arrela des de l'Antic Règim i que demostra que la lluita feminista no va directament lligada a altres lluites socials del moment.

Aquesta mutació que va tenir Karr, pel que fa a la voluntat de permetre la participació femenina en política, era una cosa corrent en les dones burgeses de principis del segle xx. Per exemple, Leonor Serrano, una de les participants en el cicle de conferències de l'Ateneu el 1916, també va expressar la seva oposició a permetre que les dones votessin, basant-se en la mateixa percepció de la manca de formació femenina. No obstant això, el 1931, ella ja estava totalment a favor d'aquest dret, argumentant que si s'havia concedit el vot als treballadors obrers i camperols analfabets, les dones també haurien de tenir aquesta oportunitat.

A l'article, Karr argumenta dient que, tenint en compte que ara els és permès accedir als mateixos estudis, examinar-se i pagar el mateix preu pels títols que els homes, també haurien de tenir el dret de vot. En aquest moment, determina que les dones contribueixen a l'Estat de la mateixa manera que ho fan els homes i advoca, juntament amb les seves contemporànies, des d'aquesta voluntat de capacitar les dones en tots els sentits per a l'exercici com a ciutadanes de ple dret.

La difusió d'aquestes idees, que anaven més enllà del feminisme conservador, van representar una contribució important pel procés de constitució d'una democràcia moderna. Amb la Segona República espanyola, finalment es va permetre el sufragi universal femení a tot l'Estat.

6. Carme Karr després de *Feminal*.

Va ser sobretot al voltant dels anys vint, que el pensament de Carme Karr es va radicalitzar. El 1920 va fer un altre discurs a l'Ateneu Barcelonès —just després del Congrés Sufragista de Ginebra— quan ja era obertament sufragista. Amb el pas de l'autora per l'Ateneu, es fa evident que, en pocs anys, aquest espai s'ha convertit en una tribuna pública que permet debatre sobre feminisme i que posa en contrast temàtiques de diversos àmbits tant per a un públic femení com masculí.

Sota el paraigua de la Generalitat republicana, l'any 1921 Karr va fundar la primera residència de noies i dones estudiants de Barcelona, que tenia el nom de Residència Internacional de Senyoretetes Estudiants, i que seguia el model de la Residencia de Estudiantes de Madrid. Aquesta residència feia, a la vegada, funció d'ateneu, on s'oferien un gran ventall d'activitats culturals al voltant del paper de la dona dins la societat del moment.

El 1921 va impulsar l'associació Acció Femenina que tenia idees clarament sufragistes i que estava centrada, sobretot, en transformar les lleis que discriminaven la dona. Va signar un manifest que demanava al president Francesc Macià el vot per a les dones, en un context de lluita de classes que havia portat a un pistolerisme sindicalista i una repressió violenta en contra de la CNT. Aquest estat va facilitar que el general Primo de Rivera accedís al poder amb el cop d'estat que va fer a Barcelona el 1923. Una de les primeres accions de la seva dictadura va ser permetre el dret a vot i de ser elegides (només als ajuntaments) a les dones solteres autònomes i les vídues, l'any 1924. Va ser una estratègia per dissimular el règim dictatorial que s'estava establint.

En aquest context i al cap de dos anys, Acció Femenina va treure un nou *Feminal* per fer de portaveu de l'entitat, en aquest cas, però, en llengua castellana. Va durar molt poc perquè els mancava suport econòmic. Karr va acabar fent servir d'altaveu l'Exposició Internacional de Barcelona per fer la seva propaganda feminista. Es creu que va poder fer-ne ús gràcies al seu fill, que era enginyer en cap de l'aparell elèctric de l'Exposició (Balcells, 2015, p.135). Se li va encarregar la direcció del Pavelló de la Dona i va aconseguir una secció que va prendre el nom de «Exposición del Trabajo de la Mujer», que mostrava diferents materials artístics treballats per dones, que comptaven de l'autoria, i que permetien de visualitzar l'invisible treball femení. Va ser un intent de trencar els prejudicis de l'època al voltant del treball de les dones.

El 1930 l'analfabetisme a Barcelona era del 23,6% entre les dones, mentre que el percentatge entre els homes era del 9,5% (Balcells, 2015, p.9). Si bé és cert que s'havia reduït molt l'analfabetisme global respecte de principis de segle, la diferència que hi havia entre homes i dones era alta i havia augmentat considerablement.

Durant aquests anys, malgrat que s'havia incrementat el nombre de noies que accedien a estudis superiors i l'analfabetisme femení s'havia reduït, no era prou notori per poder canviar les condicions de les dones a Catalunya. De fet, acabada la dictadura de Primo de Rivera el 1930, el decret que es va fer sobre el vot femení no es va mantenir a les eleccions del juny de 1931 —ja encetada la Segona República Espanyola, i precedida per la catalana— perquè els partits catalans no el van voler incloure en els seus programes. I, encara que les dones podien exercir de candidates, els partits catalans no en van voler integrar cap a les seves llistes.

Carme Karr va participar en un plebiscit femení a favor de l'Estatut de Catalunya el juliol de 1931, que sorgia d'una acció unitària encapçalada per les dones d'esquerres i que seguia la línia sufragista d'Acció Femenina.

Les Corts Constituents van aprovar el sufragi femení l'octubre de 1931, sense que hi hagués al país un moviment que es pogués comparar amb el que s'havia donat a altres països. Va generar molta polèmica, especialment en els sectors del feminisme conservador, que defensaven que el paper social de la dona només es podia donar dins l'àmbit de la família i la religió.

Per les eleccions del primer Parlament de Catalunya —quan la República Espanyola encara no havia aprovat l'Estatut de Catalunya—, Acció Femenina, juntament amb el suport d'altres entitats femenines, va fer una petició (1932) al president Macià per tal que permetés el vot de les dones. Finalment, el 1934, el Parlament de Catalunya va aprovar una llei que donava a la dona plena igualtat civil i llibertat de treball, sense distincions entre casades, solteres, vídues o separades. Amb aquesta fita assolida, els objectius d'Acció Femenina demanaven una reconversió (inclús una radicalització), que no totes les components de l'associació estaven disposades a assumir. Des de l'entitat, encara calien accions perquè la inferioritat social de la dona no estava resolta, però va encetar una problemàtica interna dins l'associació als inicis de l'any 1933, que vaticinaven una ruptura entre els diversos sectors que la conformaven. Acció Femenina cada cop tenia menys marge de maniobra i es va acabar escindint, encara que no se'n sap la data exacta.

Amb l'esclat de la Guerra Civil del 1936, hi va haver un canvi en els rols de la dona que remetien a la situació de la Primera Guerra Mundial. Si bé, la dona prenia posicions també de miliciana, la imatge que destacava era la de la rereguarda femenina: dones que feien d'infermeres, cosien uniformes i substituïen els homes que havien estat mobilitzats en els seus oficis.

Tanmateix, la victòria franquista de 1939, s'aconseguia en detriment del republicanisme i, de retruc, la lluita femenina. La dona havia de tornar a la posició tradicional que havia ocupat a la llar i s'havia d'apartar completament dels espais públics. Avanços com la legalització de l'avortament, tornaven a ser delictes. A Karr se li va fer difícil d'assimilar aquest retrocés abismal que va fer la situació de la dona catalana i va quedar molt afectada en veure la desfeta de tants anys d'esforç.

Poc abans de la Guerra Civil, Carme Karr es va allunyar de la vida pública i del fort activisme que la caracteritzava i es va consagrar a l'educació d'infants a partir de la seva literatura. Amb l'ajuda dels seus dotze nets, va dedicar-se a renovar la literatura infantil per tal de transmetre les seves idees i, els primers anys de la dècada dels trenta, va poder publicar contes en català. Amb la segona dictadura es va prohibir el català i Karr va haver de publicar el seu últim llibre de contes, *El libro de Puli* (1942), en llengua castellana. Era totalment contrària a aquesta dictadura i, amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial, es posicionava a favor de la victòria dels aliats. Tanmateix, no ho va arribar a veure perquè va morir a setanta-vuit anys d'edat, d'una broncopneumònia el 29 de desembre del 1943.

7. Conclusions

La igualtat entre dones i homes va ser —i encara és— un procés llarg i complex que es va iniciar amb força, sobretot, el primer terç del segle xx. En aquest context, Carme Karr va ser una activista destacada per la modernització de l'ensenyament per a la dona que tenia l'objectiu de situar-la al mateix nivell intel·lectual que l'home (Nadal, 2000, p. 32). Va representar el prototip de dona que va prendre protagonisme a principis de segle per desafiar l'ordre establert i plantejar noves actituds en l'educació femenina. En aquest sentit, pretén integrar un nou model de dona sense treure-la del seu rol tradicional de mestressa de casa. Aquesta nova manera de pensar i de concebre el món es mantindrà en el temps, malgrat el retrocés que va suposar la imposició d'una dictadura.

La influència de l'autora, sobretot a través de *Feminal*, va transmetre la imatge de la dona moderna que ella volia per a Catalunya. A partir de la revista es va fer un ampli ressò d'aquesta voluntat de canvi pel que fa a la funció i consideració de les dones i, es feia evident, la imposició d'un nou ordre que arribava i s'establia amb el concepte del feminisme.

A diferència del sufragisme anglosaxó, el primer feminisme català no va centrar-se en la igualtat de drets o el dret a votar, sinó en l'educació de les dones per superar la ignorància generalitzada. A Catalunya es va promoure un feminisme cultural i moral abans que polític. El feminisme liberal-conservador d'aquesta primera generació, que estava basat en el dret a la cultura de les dones, és diferent del de la segona generació, que es va iniciar a partir dels anys seixanta i presentava, a més a més, una revolució sexual vinculada als mètodes anticonceptius, al divorci i a l'avortament lliure. Encara que aquests són temes que Carme Karr mai va arribar a tocar, l'evolució del seu ideari cap a les tesis sufragistes, és innegable.

El feminisme de Karr, tot i estar allunyat de les sufragistes britàniques o nord-americanes, era més radical que moltes de les entitats femenines espanyoles del moment, com l'Asociación Nacional de Mujeres Españolas (ANME). Carme Karr creia fermament en la lluita per revertir la situació social de la dona, especialment a través de l'educació, i va contribuir a fer del feminisme català un moviment pedagògic. Va ser una activista destacada per la modernització de l'ensenyament per a la dona, amb l'objectiu d'eleva-la al mateix nivell intel·lectual que l'home, sense treure-la del rol tradicional de mestressa de casa. El seu pensament, difós a partir dels articles, tenen un impacte en la consciència femenina del moment, especialment, en la dels sectors benestants.

Hem vist que, segons Karr, la gran diferència entre el nivell d'instrucció dels homes i el de les dones no només generava fracàs matrimonial, sinó que era la causa de l'endarreriment general de la societat catalana. Volia convèncer als homes que la qüestió no només afectava les dones, sinó que el futur del país sencer depenia d'elles. La seva intenció era integrar un nou model de dona sense treure-la del rol tradicional de mestressa de casa.

Gràcies a les contribucions de Carme Karr i altres activistes del seu temps, es va aconseguir el reconeixement del sufragi universal femení a tot l'Estat espanyol. Aquest grup de dones va dedicar els seus esforços a fomentar una consciència femenina que subratllava la importància de desenvolupar una cultura des de la perspectiva de les dones.

És per totes aquestes coses que podem dir que Carme Karr va ser una figura destacada en el moviment feminista català. La seva influència va ser fonamental per assolir l'educació de les dones i el sufragi universal en l'àmbit espanyol; sempre defensant una visió de la dona moderna i reivindicant una transformació imperativa en la cultura femenina.

8. Bibliografia consultada

- Ainaud de Lasarte, J. M. (1994). Carme Karr, feminista i periodista. *Capçalera*, (53), 27-30.
- Ardolino, F., Casals, G., Moreta, I., Quintana, L. (2017). Criteris de transcripció per a les obres maragallianes. *Haidé. Estudis Maragallians. Butlletí de l'Arxiu Joan Maragall*, (6), 129-140.
- Babra, A. (2005). Estudi de la *Cultura Femenina* segons Carme Karr, dins el catolicisme social de la primeria del segle xx. *Revista Catalana de Teologia*, 30 (1), 155-183.
- Balcells, A. (2015). *Vuit feministes catalanes entre 1889 i 1976*. Rafael Dalmau Editor.
- Bartrina, F. (2001). *Caterina Albert/Víctor Català: La voluptuositat de l'escriptura*. Eumo Editorial, Universitat de Vic.
- Bruch, A. i Tavera, S. (2020). *Carme Karr contra la incultura femenina*. Eumo Editorial.
- Capel Martínez, R. M. (1992). *El sufragio femenino en la segunda república española*. Horas y Horas: Dirección General de la Mujer, Comunidad de Madrid.
- Casacuberta, M., Parera, R. (2021). Una edició respectuosa amb l'autor. Dins M. Casacuberta (ed.), *La punyalada* (p.11-14). Barcino.
- Charlon, A. (1990). *La condició de la dona en la narrativa femenina catalana: 1900-1983*. Edicions 62.
- Duch i Plana, M. (2005). *Dones públiques: Política i gènere a l'Espanya del segle xx*. Arola.
- Farré, I. (2016). «Joventut» (1900-1906) i el darrer modernisme [Tesi de Doctorat, Universitat de Barcelona]. <http://hdl.handle.net/10803/392733>
- Fortea, X. *Carme Karr, lluitadora feminista*. (2011, juny 30). Dones Digital. Recuperat 2 maig 2023, de <https://www.donesdigital.cat/article/6920>
- Julià, L. (2020). Carme Karr, l'ideal d'una vida (1904-1911). *Haidé. Estudis Maragallians. Butlletí de l'Arxiu Joan Maragall*, 9, Article 9. <https://doi.org/10.48284/Haide2020.9.2>
- Karr, C. (18 octubre 1906). A Xenius... y a molts. *Joventut*, p. 663.
- Karr, C. (29 abril 1907). La nostra finalitat. *Feminal*, p. 2.

- Karr, C. (29 agost 1907). Consideracions. *Feminal*, p.2-3.
- Karr, C. (30 gener 1910). Consideracions (Continuació). *Feminal*, p.2.
- Karr, C. (27 novembre 1910). Per la cultura femenina. *Feminal*, p. 2.
- Karr, C. (2 setembre 1917). El vot de la dóna. *Feminal*, p. 2-5.
- L'eix de Sarrià. (s.d.). *Calle Carme Karr*. Recuperat 2 març 2023, de <https://www.eixsarria.com/es/turismo/calle-carme-karr>
- Marchese, M. (2009). Carme Karr: femminismo e pacifismo. *Cercles. Revista d'Història Cultural*, (12), 159-174.
- Nash, M. (1988). *Més enllà del silenci: Les dones a la història de Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Comissió Interdepartamental de Promoció de la Dona.
- Pessarrodona, M. (2023). *Donasses: Vint-i-dues dones de pes, protagonistes de la Catalunya moderna*. La Campana.
- Rodrigo, I. (2017). Las artistas catalanas, su lugar en la revista *Feminal* (1907-1917). *Locus amoenus*, (15), 223-244. <https://doi.org/10.5565/rev/locus.299>
- Sánchez Dueñas, B. *Carmen Karr D'Alaforetto (1865-1943)*. (2013, setembre 26). Escritoras en la prensa, (1868-1936). Antología didáctica. Recuperat 21 febrer 2023, de <https://www.escriptorasenlaprensa.es/carmen-karr-dalaforetto/>
- Scanlon, G. M. (1976). *La polémica feminista en la España contemporánea: 1868-1974*. Siglo XXI de España Editores.
- Segura, I. (2007). *Els feminismes de Feminal*. Generalitat de Catalunya, Institut Català de les Dones.
- Xenius. (8 octubre 1906). Glosari. *La Veu de Catalunya*, p. 1.
- Xenius. (10 octubre 1906). Glosari. *La Veu de Catalunya*, p. 2.
- Xenius. (11 octubre 1906). Glosari. *La Veu de Catalunya*, p. 2.

9. Annex

A continuació adjuntem un buidatge dels 160 articles que Carme Karr va escriure a la revista *Feminal*, durant 1907 i 1917, sota diferents pseudònims. Per a l'organització dels textos, hem optat per disposar-los en ordre cronològic.

La gran majoria d'articles que trobem els signa amb el nom de Carme Karr. Aquests articles destaquen per ser textos que comenten temes de l'actualitat des d'un punt de vista crític i pretenen deixar una idea determinada al lector. També firma amb aquest nom les narracions breus que publica a la revista, així com les partitures. Aquestes últimes, no les hem inclòs en la llista.

Un altre bon nombre d'articles porten el pseudònim de Joana Romeu i tenen la voluntat d'informar el lector d'algun esdeveniment que s'ha donat, generalment, en el context de Barcelona. D'altra banda, sabem que quan un article es firmava amb el nom de la revista, *Feminal*, al darrere també hi havia la nostra autora, que aprofitava per explicar algun aspecte important d'aquella edició de la revista, o parlava d'algun tema des d'un enfocament més aviat reivindicatiu. Constitueixen una minoria els textos aquells signats sota les sigles C.K., o el nom complet de l'autora, Carme Karr de Lasarte, que solen parlar d'activitats d'importància cultural i política que s'esdevenien en el moment.

Articles:

Feminal: Núm. 001 (20 d'abril de 1907)

- *La nostra finalitat*, Carme Karr (p.2)

Feminal: Núm. 002 (26 de maig de 1907)

- *Caliu d'hivern*, Carme Karr (p.10-12)

Feminal: Núm. 003 (30 de juny de 1907)

- *Feminal a l'Ateneu Barcelonès*, Carme Karr (p.2-4)
- *Les nostres festes de juny*, Joana Romeu (p.16)

Feminal: Núm. 004 (28 de juliol de 1907)

- *La Real Associació Espanyola de Cegos*, Carme Karr (p.4-5)

Feminal: Núm. 005 (25 d'agost de 1907)

- *L'Hospital de nens pobres, del Dr. Vidal Solares*, Carme Karr (p.4-5)
- *Les dones artistes*, Joana Romeu (p.6-7)

Feminal: Núm. 006 (29 de setembre de 1907)

- *Maria Josefa Sama y Sarriera*, Carme Karr (p.3)
- *Beneficencia escolar baix la protecció de Jesús i María*, Joana Romeu (p.4)

Feminal: Núm. 007 (27 d'octubre de 1907)

- *A les dones*, Feminal (p.2)
- *Natura (Fulls esqueixats del llibre d'una vida)*, Carme Karr de Lasarte (p.9-13)
- *Actualitats*, Joana Romeu (p.18)

Feminal: Núm. 008 (24 de novembre de 1907)

- *Actualitats*, Joana Romeu (p.3)
- *Narcisa Freixas de Petit. Compositora Catalana*, Carme Karr (p.4)

Feminal: Núm. 009 (29 de desembre de 1907)

- *Dolors Milet i Villa*, Carme Karr (p.3)
- *Barcelonines*, Joana Romeu (p.4-5)

Feminal: Núm. 010 (26 de gener de 1908)

- *La nostra tombola de beneficència*, Feminal (p.3-4)
- *La nova col·laboradora*, Joana Romeu (p.16)

Feminal: Núm. 011 (23 de febrer de 1908)

- *La nostra tombola*, Carme Karr (p.2-4)
- *Una artista catalana*, Joana Romeu (p.6)

Feminal: Núm. 012 (29 de març de 1908)

- *L'obra benèfica de la dona. - L'Asil-bressol del Infant Jesús*. C. Karr. (p.16-17)

Feminal: Núm. 013 (26 d'abril de 1908)

- *A les nostres llegidores*. Carme Karr (p.2)

Feminal: Núm. 014 (31 de maig de 1908)

- *El feminisme a Itàlia*, Feminal (p.2)
- *Feminal a Vilafranca del Penadès*, Joana Romeu (p.3-4)

Feminal: Núm. 015 (28 de juliol de 1908) [28 de juny de 1908]

- *Els infants d'Espanya a Catalunya*, Joana Romeu (p.3-4)
- *Per Corpus*, Carme Karr (p.9-11)

Feminal: Núm. 018 (27 de setembre de 1908)

- *Festes de la Garriga*, Joana Romeu (p.5-6)

Feminal: Núm. 019 (25 d'octubre de 1908)

- *Les nostres actrius*, Joana Romeu (p.10)

Feminal: Núm. 020 (29 de novembre de 1908)

- *Sobre una gran obra de cultura catalana*, Carme Karr (p.2-3)
- *Una festa regia a bordo del creuer "Cataluna"*, Joana Romeu (p.7)

Feminal: Núm. 021 (27 de desembre de 1908)

- *Conte de Nadal*, Carme Karr (p.9-13)

Feminal: Núm. 022 (31 de gener de 1909)

- *Barcelonines*, Joana Romeu (p.6-7)
- *Notes rumanes*, Joana Romeu (p.15)

Feminal: Núm. 023 (28 de febrer de 1909)

- *Quaresmal*, Carme Karr (p.2)
- *Barcelonines*, Joana Romeu (p.5-6)

Feminal: Núm. 024 (28 de març de 1909)

- *Les barcelonines en quaresma*, Joana Romeu (p.7)
- *Una nova poetissa*, Carme Karr (p.16)

Feminal: Núm. 025 (25 d'abril de 1909)

- *Dolors Monserdà de Macià*, Carme Karr (p.2)
- *La dona d'en Barba-blava*, traducció de Carme Karr (p.12-15)

Feminal: Núm. 026 (30 de maig de 1909)

- *Lluïsa Vidal*, *Feminal* (p.2-3)
- *Barcelonines*, Joana Romeu (p.6-7)

Feminal: Núm. 027 (27 de juny de 1909)

- *Mlle. Violette Bouyer-Karr*, *Feminal* (p.2-3)
- *Una institució benèfica barcelonina*. Joana Romeu (p.4-5)
- *Maria A. Tubau de Plencia*. Carme Karr (p.17)

Feminal: Núm. 028 (28 de juliol de 1909)

- *El nostre llibre*, Carme Karr (p.2-3)
- *Interiors barcelonins*, Joana Romeu (p.8-9)

Feminal: Núm. 029 (29 d'agost de 1909)

- *Consideracions*, Carme Karr (p.2-3)
- *Miss Rachel Challice*, *Feminal* (p.4)
- *L'obra de Mistress Elena Park de Kendall*, Joana Romeu (p.17-18)

Feminal: Núm. 030 (26 de setembre de 1909)

- *Consideracions (Continuació)*, Carme Karr (p.2-3)
- *Pintes, peinetas y peinetones. De la col·lecció de Don March Jesús Bertran*, Joana Romeu (p.7-9)

Feminal: Núm. 031 (31 d'octubre de 1909)

- *Consideracions (Continuació)*, Carme Karr (p.2)
- *Interiors barcelonins. La torre dels marquesos de Casa-Brusi*, J. Romeu (p.8-9)

Feminal: Núm. 032 (28 de novembre de 1909)

- *Consideracions (Continuació)*, Carme Karr (p.2)

Feminal: Núm. 033 (25 de desembre de 1909)

- *El Nadal del soldat català*, Carme Karr (p.2-5)

Feminal: Núm. 034 (30 de gener de 1910)

- *Consideracions (Continuació)*, Carme Karr (p.2)

Feminal: Núm. 035 (27 de febrer de 1910)

- *Consideracions (Continuació)*, Carme Karr (p.2)

Feminal: Núm. 036 (27 de març de 1910)

- *Consideracions (Continuació)*, Carme Karr (p.2)

Feminal: Núm. 037 (24 d'abril de 1910)

- *Consideracions (Continuació)*, Carme Karr (p.2)
- *La casa dels senyors Pella y Forgas*, Joana Romeu (p.8-9)

Feminal: Núm. 038 (29 de maig de 1910)

- *Consideracions (Acabament)*, Carme Karr (p.2)
- *Obra social femenina. La biblioteca popular per a la dona*, Joana Romeu (p.3-5)

Feminal: Núm. 039 (26 de juny de 1910)

- *Palpitació*, Carme Karr (p.2)

Feminal: Núm. 040 (31 de juliol de 1910)

- *Temes de meditació, sobretot pera 'ls homes*, Carme Karr (p.2)
- *Escola d'una institució benèfica barcelonina. L'obra de les franciscanes*, Joana Romeu (p.12-13)

Feminal: Núm. 041 (28 d'agost de 1910)

- *Segueixen els temes de meditació*, Carme Karr (p.2)
- *LLIBRES. —Aristocràtiques, de Carles de Fortuny. Biblioteca Joventut*, Joana Romeu (p.19)

Feminal: Núm. 044 (27 de novembre de 1910)

- *Per la cultura femenina*, Carme Karr (p.2)
- *Concha espina de Serena*, Joana Romeu (p.9)

Feminal: Núm. 045 (25 de desembre de 1910)

- *A nostres llegidores*, Feminal (p.2)

- *La fi de la lloca*, Carme Karr (p.13-16)
- Feminal*: Núm. 046 (29 de gener de 1911)
- *La dona en la nostra exposició regional*, Carme Karr (p.2)
- Feminal*: Núm. 047 (26 de febrer de 1911)
- *Feminisme i humanitat*, Carme Karr (p.2)
 - *De les memòries de l'avi. Narració per als petits*, Joana Romeu (p.12-14)
- Feminal*: Núm. 048 (26 de març de 1911)
- *Feminisme i humanitat*, Carme Karr (p.2-3)
- Feminal*: Núm. 050 (30 d'abril de 1911)
- *Per l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona*, C. Karr (p.18)
- Feminal*: Núm. 051 (25 de juny de 1911)
- *L'Exposició Regional Catalana i el Pavelló de la Dona*, Carme Karr (p.2-4)
- Feminal*: Núm. 053 (27 d'agost de 1911)
- *"Vila Montseny"*, Joana Romeu (p.7-9)
- Feminal*: Núm. 055 (29 d'octubre de 1911)
- *Un record a propòsit del centenari d'en Liszt*, Carme Karr (p.15-16)
- Feminal*: Núm. 056 (26 de novembre de 1911)
- *La infanta Pau a Barcelona*, Carme Karr (p.2-3)
 - *Les deixebles del mestre Vidiella*, Joana Romeu (p.17)
- Feminal*: Núm. 057 (31 de desembre de 1911)
- *Sagrada herència*, Carme Karr (p.2)
- Feminal*: Núm. 058 (28 de gener de 1912)
- *La més ditxosa (d'un llibre de Filosofies lleugeres)*, Carme Karr (p.2)
 - *La pintora, Elvira Malagarriga*, Joana Romeu (p.7)
 - *De les creencies de Joan Maragall*, C.K. (p.8-9)
- Feminal*: Núm. 059 (25 de febrer de 1912)
- *Per a la dona*, Carme Karr (p.2)
- Feminal*: Núm. 060 (31 de març de 1912)
- *El patronat social escolar d'obreres de Mataró*, Carme Karr (p.6-8)
- Feminal*: Núm. 061 (28 d'abril de 1912)
- *Desviacions*, Carme Karr (p.2)
 - *La professora donya Rosa Sensat de Ferrer*, Feminal (p.7)
- Feminal*: Núm. 062 (26 de maig de 1912)
- *Desviacions (Continuació)*, Carme Karr (p.2)

- *La Excma. Sra. D.ª Emilia Serrano, Baronesa de Wilson*, Joana Romeu (p.13)
Feminal: Núm. 063 (23 de juny de 1912)
- *Les fades del blat (d'un llibre de Filosofies lleugeres)*, Carme Karr (p.10-11)
- *L'obra de la convalescència de Sant Ignasi a Sarrià*, C. K. (p.16-18)
Feminal: Núm. 065 (25 d'agost de 1912)
- *La dona en els Jochs Florals d'enguany*, Carme Karr (p.2)
- *Els Jochs Florals de Badalona — Actuació Femenina*, C.K. (p.18-19)
Feminal: Núm. 067 (27 d'octubre de 1912)
- *Poncelles*, Carme Karr (p.17)
Feminal: Núm. 068 (24 de novembre de 1912)
- *El vell piano*, Carme Karr (p.9-12)
- *In memoriam*, Feminal (p.16-17)
Feminal: Núm. 070 (26 de gener de 1913)
- *De cultura femenina*, Carme Karr (p.2)
Feminal: Núm. 071 (23 de febrer de 1913)
- *L'esquitx*, Carme Karr (p.14-18)
Feminal: Núm. 072 (30 de març de 1913)
- *Imatges piadoses*, Carme Karr (p.2-3)
Feminal: Núm. 073 (27 d'abril de 1913)
- *La Diada de Sant Jordi*, Carme Karr (p.2-3)
Feminal: Núm. 076 (27 de juliol de 1913)
- *Escola-jardí a Barcelona*, Joana Romeu (p.2-5)
Feminal: Núm. 077 (31 d'agost de 1913)
- *Pels bells indrets de Catalunya. — Comarca olotina*, Carme Karr (p.10-13)
Feminal: Núm. 078 (28 de setembre de 1913)
- *Triptich I. Aubada*, Carme Karr (p.17-18)
Feminal: Núm. 079 (26 d'octubre de 1913)
- *Conte de fades*, Carme Karr (p.7-9)
- *La escola-jardí parroquial de la Bonanova*, Joana Romeu (p.10-12)
Feminal: Núm. 080 (30 de novembre de 1913)
- *El secret d'una nit d'estiu*, Carme Karr (p.14-16)
- *Pro obreres de l'agulla*, Carme Karr (p.17-18)
Feminal: Núm. 081 (28 de desembre de 1913)
- *Notes barcelonines*, Joana Romeu (p.13-15)

Feminal: Núm. 083 (22 de febrer de 1914)

- *La ciencia y la dona catalana*, Feminal (p.14)

Feminal: Núm. 084 (29 de març de 1914)

- *La millor peresa*, Carme Karr (p.9)
- “*Neus*”, Feminal (p.13)
- *Una jove artista catalana*, Joana Romeu (p.15)

Feminal: Núm. 085 (26 d’abril de 1914)

- *Carta oberta al padrí de la Núria*, Joana Romeu (p.2)
- *Agnar Monner*, Feminal (p.13)

Feminal: Núm. 087 (28 de juny de 1914)

- *N. de la D.*, Carme Karr (p.3)
- *Exposició Lluisa Vidal a la sala Pares*, Joana Romeu (p.10)

Feminal: Núm. 088 (26 de juliol de 1914)

- *L’obra de Maria Montessori a Catalunya*, Feminal (p.2-6)

Feminal: Núm. 089 (30 d’agost de 1914)

- *L’escola d’estiu a Catalunya*, Feminal (p.2-7)
- *Nota d’estiu*, Carme Karr (p.12)

Feminal: Núm. 091 (25 d’octubre de 1914)

- *De patriotisme i educació*, Carme Karr (p.2-3)
- *Una artista de mèrit*, Joana Romeu (p.4)

Feminal: Núm. 092 (29 de novembre de 1914)

- *Balada en prosa*, Carme Karr (p.10-12)
- *La escriptora y professora catalana na Joaquina Rosa*, Feminal (p.13)

Feminal: Núm. 093 (27 de desembre de 1914)

- *Biblica*, Carme Karr (p.4-6)

Feminal: Núm. 094 (31 de gener de 1915)

- *L’art i la dona*, Joana Romeu (p.9)

Feminal: Núm. 095 (28 de febrer de 1915)

- *Tristos esplays*, Carme Karr (p.2-4)

Feminal: Núm. 096 (28 de març de 1915)

- *La pagesa tractada per la ciutadana*, Carme Karr (p.2-3)

Feminal: Núm. 097 (25 d’abril de 1915)

- *Una odissea*, Carme Karr (p.2)

Feminal: Núm. 098 (30 de maig de 1915)

- *Missió femenina*, Carme Karr (p.2-5)
- *La creuada de les dones franceses*, C.K. (p.18)

Feminal: Núm. 100 (25 de juliol de 1915)

- *Com vaig conèixer a donya Josepha Massanés*, *Feminal* (p.2)
- *Per la memòria de l'artista Pepita Teixidor*, Joana Romeu (p.8)

Feminal: Núm. 101 (29 d'agost de 1915)

- *Els feministes catalans*, *Feminal* (p.2-3)

Feminal: Núm. 102 (26 de setembre de 1915)

- *L'art i la dona*, *Feminal* (p.7)

Feminal: Núm. 103 (31 d'octubre de 1915)

- *La dona en la guerra*, *Feminal* (p.10-11)
- *La dona i la pau. El comitè pacifista de Catalunya*, C. K. (p.16-17)

Feminal: Núm. 104 (28 de novembre de 1915)

- *L'art i la dona. Irene Narezo de Beltran*, Joana Romeu (p.12-14)

Feminal: Núm. 105 (26 de desembre de 1915)

- *La Catalunya de demà*, Carme Karr (p.2-4)
- *La dona i la pau*, Joana Romeu (p.18-19)

Feminal: Núm. 107 (27 de febrer de 1916)

- *De la cultura femenina*, Carme Karr (p.2-4)

Feminal: Núm. 108 (26 de març de 1916)

- *La dona i la pau*, *Feminal* (p.7-9)

Feminal: Núm. 109 (30 d'abril de 1916)

- *La dona i la caritat*, Carme Karr (p.2-3)
- *El mestre Enrich Granados i la seva esposa*, *Feminal* (p.4-6)
- *Vana ciència*, Joana Romeu (p.10-11)
- *Els bells oficis femenins*, Joana Romeu (p.18-19)

Feminal: Núm. 110 (28 de maig de 1916)

- *L'homenatge al mestre Granados*, Carme Karr (p.4-5)

Feminal: Núm. 111 (25 de juny de 1916)

- *La dona francesa i la guerra*, *Feminal* (p.17)

Feminal: Núm. 112 (30 de juliol de 1916)

- *Almoina de Pasqua. Clixé del balcó estant*, Carme Karr (p.6-7)
- *La senyoreta Ernestina Corma*, Joana Romeu (p.12)

- *L'eminent music vascongat Rd. P. Josep Antoni de S. Sebastià, O. M. C.*, Feminal (p.17-18)

Feminal: Núm. 114 (24 de setembre de 1916)

- *Los banys de la Barceloneta*, Carme Karr (p.3-5)

Feminal: Núm. 116 (26 de novembre de 1916)

- *Palmira Ventós i Culell (Felip Palma)*, Feminal (p.2)

Feminal: Núm. 116 [117] (31 de desembre de 1916)

- *De les costes blaves*, Joana Romeu (p.7)

Feminal: Núm. 118 (25 de febrer de 1917)

- *Quaresmal*, Carme Karr (p.2)

Feminal: Núm. 120 (29 d'abril de 1917)

- *Carta oberta*, Joana Romeu (p.2-4)

Feminal: Núm. 122 (24 de juny de 1917)

- *La pintora mallorquina Pilar Montaner de Sureda*, Joana Romeu (p.2-4)

Feminal: Núm. 123 (5 d'agost de 1917)

- *D'acció femenina. —La dona en “nostra parla”*, Carme Karr (p.2-4)

Feminal: Núm. 124 (2 de setembre de 1917)

- *El vot de la dona*, Carme Karr (p.2-5)